
M. Junger

W

wetenschappelijk

O

onderzoek- en

D

documentatie

C

centrum

Het meten van sexuele intimiteiten

**Vergelijking van de resultaten van drie
vragenlijsten***

Ministerie van
Justitie
1985

---

* Graag wil ik A.W.M. van der Heijden, R.L. Block en P.G.M. van der Heijden
bedanken voor hun commentaar.

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	1
Inleiding	3
De enquête Slachtofferschap van Misdrijven	7
1 Vergelijking van de vraagstelling van deel 1 en 3 betreffende sexuele intimiteiten	11
1.1 Vergelijking van de vraagstelling op inhoudelijk niveau	12
1.1.1 De vragen uit deel 1	12
1.1.2 De vragen uit deel 3	12
1.2 De overlappen tussen de vragen uit deel 1 en deel 3	13
1.2.1 De vragen uit deel 1	13
1.2.2 Vergelijking tussen de vraagstelling van delen 1 en 3	14
1.3 Samenvatting en conclusie	16
2 Vergelijking van de antwoorden op vragen naar sexuele intimiteiten	17
2.1 Enkele bijzondere aspecten van de gegevens uit de delen 1 en 3 van de ESM	17
2.1.1 Geheugeneffecten	17
2.1.2 Meervoudige antwoorden	18
2.1.3 De indeling naar de mate van ingrijpendheid	19
2.2 Is er een stijging van het aantal slachtoffers in deel 3	20
2.3 Welke betekenis geven de respondenten aan de gehanteerde begrippen?	23
2.3.1 Handtastelijkheden	24
2.3.1.1 Het onderscheid tussen handtastelijkheden binnenshuis en buitenshuis in deel 1	24
2.3.1.2 Het begrip handtastelijkheden uit deel 1 en de antwoorden uit deel 3	25
2.3.2 Het begrip exhibitionisme	27
2.3.3 Brieven/telefoontjes en gebaren/opmerkingen, feiten uit deel 3 zonder overlap in deel 1	29

2.3.4	De ervaringen met sexuele intimiteiten van de groep die geen handtastelijkheden vermeldde in deel 1	30
2.3.5	De validiteit van de gegevens uit deel 1	32
2.4	Houdt de aard van de gebeurtenis verband met het al dan niet vermelden van sexuele intimiteiten?	34
2.4.1	Exhibitionisme	36
2.4.2	Gemeenschap	36
2.4.3	Hinderlijk volgen	37
2.4.4	Betasten	37
2.5	Is het al dan niet opgeven van slachtofferschap gerelateerd aan socio-demografische variabelen?	38
2.5.1	Slachtofferschap van sexuele intimiteiten en enkele socio-demografische variabelen	38
2.5.2	Het al dan niet vermelden van slachtofferschap, gerelateerd aan de socio-demografische variabelen	39
3	Vergelijking van de CBS-gegevens/Leidse onderzoek	43
3.1	Het Leidse onderzoek	43
3.1.1	De steekproefopstelling	43
3.1.2	De non-respons	44
3.1.3	De vraagstelling	44
3.1.4	De validiteit	45
3.2	De vergelijking van de twee onderzoeken	48
3.2.1	Een selectie op de CBS-gegevens	48
3.3	De vergelijking van het Leidse onderzoek en de ESM '84: de resultaten van de analyses.	49
3.3.1	Zijn er meer slachtoffers van sexuele intimiteiten in het Leidse onderzoek?	49
3.3.2	Het verdwijnen van het verband met opleiding	50
4	Samenvatting en discussie	55
	Literatuurlijst	61
	Bijlage 1.1	63
	Bijlage 1.2	65
	Bijlage 2.1	72
	Bijlage 2.2	74

SAMENVATTING

In deze studie worden de methoden van onderzoek en de resultaten vergeleken van drie vragenlijsten die alle als doelstelling hebben, seksuele intimiteiten te meten: ten eerste twee vragenlijsten die zijn gebruikt binnen de Enquete Slachtofferschap van Misdrijven 1984, ten tweede het onderzoek van Ensink en Albach (1983) naar angst voor seksueel geweld.

De belangrijkste resultaten zijn:

- Het begrip seksuele intimiteiten blijkt in twee van de drie vragenlijsten zeer ruim te zijn opgevat. Zeker bij een ruime omschrijving van het begrip levert een concrete en uitgebreidere vraagstelling een hogere validiteit op.
- Als het begrip ruim wordt gedefinieerd, valt er een groot aantal gebeurtenissen onder, die zich niet gemakkelijk laten indelen in een scherp afgebakende vraagstelling. Wanneer men deze feiten wil meten, moet de vraagstelling hieraan worden aangepast.
- Het mondeling of schriftelijk afnemen van vragenlijsten heeft waarschijnlijk geen invloed op de slachtofferpercentages. Naarmate de vraagstelling concreter wordt, stijgt het slachtofferpercentage en daalt de ernst van de gemelde feiten enigzins. Wanneer de vragen zeer algemeen zijn vindt er een selectie plaats waarbij de ernstiger feiten vaker worden vermeld.
- Tenslotte vinden we, hetgeen ook al in de literatuur is gebleken, dat een concrete en uitgebreide vraagstelling -waarbij ook pogingen tot het plegen van delicten zijn inbegrepen- waarschijnlijk positieve gevolgen heeft voor de validiteit van de gegevens. De vertekening naar opleidingsniveau, die bv. in de CBS-gegevens wordt gevonden, wordt hierdoor doorbroken. De onderzoekers kunnen op deze wijze beter meten wat zij zelf als seksuele intimiteiten wensen te definiëren.

INLEIDING

Het meten van een abstract begrip stelt de onderzoeker altijd voor een aantal problemen omtrent definiëring, begrenzing van terrein, operationalisatie en validiteit. Bij het meten van sexuele intimiteiten ontsnapt hij hier uiteraard niet aan. Een aantal moeilijkheden die eraan zijn verbonden kunnen misschien als kenmerkend worden beschouwd voor een aantal in de criminologie gehanteerde begrippen. Het eerste waarmee iedere criminoloog waarschijnlijk weleens geconfronteerd werd is, of hij zich bij het te meten begrip aan de definitie van het Wetboek van Strafrecht (WvS) moet houden of dat hij een andere definitie moet ontwikkelen. Als hij kiest voor een juridische omschrijving dan heeft hij het definiëringsprobleem op betrekkelijk eenvoudige wijze opgelost en zal hij in zijn operationalisatie zo goed mogelijk moeten aansluiten bij de beschrijving van het begrip in het WvS. Een voorbeeld hiervan is de keuze van het begrip handtastelijkheden in de Enquete Slachtofferschap van Misdrijven (ESM) van het CBS en het WODC. Het was de bedoeling van de onderzoekers om hiermee aan te sluiten bij de artikelen 242 en 246 van het WvS over aanranding en verkrachting.

Wanneer de onderzoeker niet tevreden is met een strafrechtelijke definitie, is hij vaak geïnteresseerd in een ruimere omschrijving van het concept. Maar meestal zal het geen eenvoudige taak zijn om het bredere terrein dat zijn belangstelling heeft goed te omlijnen en een adequate operationalisatie te ontwikkelen die het hele terrein dekt. De keuze voor een ruimere omschrijving van het te meten begrip zal meestal worden ingegeven door theoretische overwegingen. De onderzoeker kan zich ook laten leiden door opvattingen die bij de bevolking leven. Zo kunnen buurtbewoners bv. andere meningen hebben over wat zij in hun wijk als acceptabel of inacceptabel beschouwen dan wat in de wet strafbaar wordt gesteld (bv. groepjes luidruchtige jongeren kunnen als problematisch beschouwd worden, maar strafbaar is hun gedrag meestal niet). Vanuit deze en eventueel andere overwegingen kan de onderzoeker besluiten het juridische kader te verlaten en zijn concept ruimer op te vatten. Iets derge-

---

lijks geldt ook voor het begrip *sexuele intimiteiten*. Vanuit de *feministische beweging* is men begonnen met dit concept veel breder te definiëren. Deze herdefiniëring van het begrip heeft zijn invloed op de samenleving en de onderzoekswereld niet gemist (Leuw, 1985). Voorbeelden van onderzoeken zijn: het onderzoek van Ensink en Albach (1983) en een nieuwe vragenlijst van de ESM (Van der Heijden, 1985). Hierin wordt het begrip *sexuele intimiteiten* veel ruimer gedefinieerd dan wat in het *MvS* als strafbaar wordt gesteld.

Een tweede probleem dat kan optreden bij het begrip *sexuele intimiteiten* is een gevolg van een verandering van opvattingen die in de samenleving is opgetreden ten aanzien van traditionele man/vrouw rolpatronen. In het verlengde hiervan is er ook een ontwikkeling geweest in de mening over wat tussen man en vrouw als wel of niet toelaatbaar moet worden beschouwd en wat dus als '*sexuele intimiteiten*' moet worden gekenmerkt. Bepaalde zaken die vroeger misschien aanvaard werden, zoals *sexueel geladen opmerkingen* of bepaalde vormen van *handtastelijkheden*, worden steeds minder geaccepteerd. Deze vernieuwing is echter niet op gelijke wijze in alle lagen van de bevolking doorgedrongen. Groepen met een hogere opleiding zijn vaak minder traditioneel ingesteld en definiëren *sexuele intimiteiten* daarom misschien ruimer dan mensen met een lagere opleiding. Het probleem dat bij het meten van *sexuele intimiteiten* kan ontstaan is, dat de onderzoeker een eigen definitie van het begrip hanteert, maar dat verschillende groepen respondenten allemaal ook een eigen omschrijving ervan in gedachten hebben. Als al deze definities hun invloed op de resultaten van de vragenlijst hebben, dan wordt het erg moeilijk om te weten op wiens definitie de vragen precies een antwoord zijn. Heeft de onderzoeker dan antwoord gekregen op zijn vragen (volgens zijn eigen definities) of hebben respondenten volgens hun eigen opvattingen de vragen beantwoord? Dit probleem van verschillen in gehanteerde definities maakt van *sexuele intimiteiten* een moeilijk te operationaliseren begrip. In deze studie gaan we verder op deze problemen in. We vergelijken de resultaten van drie vragenlijsten die alle tot doel hadden *sexuele intimiteiten* te meten. In deze vragenlijsten zijn elke keer verschillende definities en/of verschillende operationalisaties gebruikt. In de eerste vragenlijst van de ESM is het strafrechtelijk kader gebruikt om het begrip te definiëren. In een nieuwe vragenlijst van de ESM is voor een ruimere definitie gekozen. In de derde vragenlijst die we bespreken gebruiken Ensink en Albach (1983) eveneens een ruimere definitie, maar vooral hun operationalisatie van het begrip is zeer uitgebreid. We zullen nu in het kort de

---

ESM introduceren. Het onderzoek van Ensink en Albach (1983) wordt later (in hoofdstuk 3) besproken.

DE ENQUÊTE SLACHTOFFERSCHAP VAN MISDRIJVEN

Elk jaar wordt in ons land de Enquête Slachtoffer-
schap van Misdrijven (ESM) gehouden. De bedoeling
hiervan is om jaarlijks een schatting te maken van het
aantal mensen dat slachtoffer is geworden van een mis-
drijf in Nederland. Sinds 1980 worden er ook drie vragen
gesteld over het voorkomen van sexuele intimiteiten, nl.
over handtastelijkheden binnenshuis, handtastelijkheden
buitenshuis en exhibitionisme.

Vooraf op de vragen naar handtastelijkheden is kri-
tiek gekomen (Vorrink, 1982; Ensink en Albach, 1983).
Zo werd onder andere gesteld dat, door de vragen te
stellen in het kader van een enquête naar criminaliteit,
waarschijnlijk weinig vrouwen handtastelijkheden met
bekenden en/of familieleden zouden vermelden. Bij cri-
minaliteit wordt meestal alleen gedacht aan feiten die
door vreemden worden gepleegd (Ensink en Albach, 1983).
Daarom registreert de slachtofferenquête waarschijnlijk
minder ervaringen met sexuele intimiteiten dan het aan-
tal waar vooral vrouwen in werkelijkheid mee worden ge-
confronteerd. Om tegemoet te komen aan een aantal
bezwaren tegen de formulering van de vragen naar sexuele
intimiteiten is in de ESM van 1984 een extra vragenlijst
opgenomen (deel 3).

De ESM bevat in het algemeen twee delen. In deel 1
wordt aan de respondenten gevraagd of ze wel eens
slachtoffer zijn geworden van een misdrijf. In deel 2
wordt dan eventueel naar verdere details gevraagd (zo-
als: omvang van de schade, aantal daders e.d.). Deel 3
bevat de extra vragen naar sexuele intimiteiten en is
tot nu toe slechts eenmaal gebruikt, nl. in de ESM 1984.
Deel 1 en deel 2 worden mondeling door enquêtrices af-
genomen. Deel 3 is aan ongeveer eenkwart van de
respondenten voorgelegd (n=2469) en werd door hen zelf
ingevuld. De bedoeling van de vragen uit deel 1 is
sexuele intimiteiten te meten voor zover het strafbare
feiten betreft. Exhibitionisme valt onder artikel 239
van het WvS. Handtastelijkheden vallen onder aanranding
of verkrachting (artikelen 242 en 246 van het WvS) of
zijn te beschouwen als pogingen hiertoe, wat eveneens
strafbaar is. In deel 3 is echter gepoogd sexuele

---

intimiteiten in bredere zin te meten, ongeacht de strafbaarheid van de vermelde feiten. De doelstellingen van de twee vragenlijsten zijn dus niet identiek. Over de resultaten is al door het CBS gepubliceerd en voor meer informatie verwijzen we naar twee publicaties van de Maandstatistiek Politie, Justitie en Brandweer (1984/9 en 1985/3).

In deze studie is voor de geselecteerde groep een vergelijking gemaakt tussen de antwoorden die zijn gegeven op de vragen van deel 1 enerzijds en op de vragen van deel 3 anderzijds.

Allereerst zullen we, in het eerste gedeelte van deze studie, de vragen uit deel 1 en 3 op inhoudelijk niveau met elkaar vergelijken. In het tweede gedeelte worden de antwoorden van de respondenten op de twee vragenlijsten met elkaar vergeleken. Wat hebben de respondenten eerst in deel 1 aan de enquêtrices medegedeeld en wat hebben ze vervolgens, zelf in deel 3 ingevuld?

We zullen hier ook rapporteren in hoeverre het wel of niet vermelden van seksuele intimiteiten in deel 1 en/of deel 3 samenhangt, ten eerste met kenmerken van de gebeurtenis en ten tweede met socio-demografische kenmerken van de respondent. We zullen dan bekijken of deze analyses ons iets kunnen vertellen over welk aspect van de vragenlijst van deel 3 de grootste invloed heeft gehad op de resultaten: het feit dat deel 3 schriftelijk was, terwijl deel 1 mondeling werd afgenomen; of het feit dat de vraagstelling concreter was in deel 3 in vergelijking met de vraagstelling van deel 1.

Tenslotte, in het derde gedeelte, worden de gegevens van deel 3 van de ESM vergeleken met de resultaten van een onderzoek naar seksueel geweld dat in Leiden door Ensink en Albach (1983) is uitgevoerd en waar op het eerste gezicht heel andere resultaten uit naar voren zijn gekomen dan uit de ESM. We besluiten met een samenvatting en discussie. De doelstellingen van deze studie zijn:

- Meer inzicht verkrijgen in de betekenis van het begrip handtastelijkheden zoals de respondenten dat waarschijnlijk hebben opgevat en zoals dat tot toe altijd is gebruikt in de ESM. We zullen onderzoeken of we iets meer te weten kunnen komen over de invloeden die de methode van afname (mondeling versus schriftelijk) en het type vraagstelling (algemeen of concreet) op de antwoorden hebben gehad. Daartoe zullen we allereerst bekijken of er een stijging is van het aantal slachtoffers van seksuele intimiteiten in deel 3 ten opzichte van deel 1. We zullen onderzoeken of de groepen slachtoffers -die door de twee vragenlijsten zijn geïdentificeerd- wel

---

dezelfde socio-demografische kenmerken bezitten. We zullen ook controleren of de respondenten die in deel 1 geen slachtofferschap vermeldden maar dit in deel 3 wel deden, een ander type feit meemaakten (bv. ernstig of minder ernstig). Het zou mogelijk zijn dat, wanneer de vragenlijst schriftelijk door de respondenten zelf wordt ingevuld, meer ernstige feiten worden opgegeven vanwege de gevoeligheid van het onderwerp.

- De methodiek en de resultaten van de ESM '84 vergelijken met het onderzoek van Ensink en Albach (1983) en onderzoeken of we hieraan conclusies kunnen verbinden met betrekking tot een verbetering van het meten van sexuele intimiteiten. Dit onderzoek verschilt op twee belangrijke punten van de ESM. Er is een groot aantal vragen gesteld en er is gewerkt met voorbeelden van wat de onderzoekers als sexuele intimiteiten beschouwen. We zullen kijken of dit onderzoek tot grote verschillen in slachtofferpercentages leidt en of we kunnen bepalen aan welke van de twee kenmerken van de studie we deze eventuele verschillen kunnen wijten.

---

1 VERGELIJKING VAN DE VRAAGSTELLING VAN DEEL 1 EN 3 BETREFFENDE SEXUELE INTIMITEITEN

Inleiding

De doelstellingen van deel 1 en deel 3 overlappen elkaar niet volledig. In deel 3 is het de bedoeling, sexuele intimiteiten te meten. Deze worden gedefinieerd als: "het tegen zijn of haar wil te maken hebben met gedrag van sexuele aard, ongeacht de ernst ervan". In deel 1 daarentegen zijn de vragen zodanig geformuleerd, dat ze als strafbare feiten kunnen worden beschouwd. De definitie van sexuele intimiteiten is zeer ruim en omvat dan ook de vraagstelling van deel 1. We verwachten dus dat respondenten die in deel 1 slachtofferschap vermeldden, dit ook in deel 3 zullen doen, maar het omgekeerde hoeft niet het geval te zijn. We zullen in deze studie ondermeer bespreken welke vragen uit deel 3 wel overlap hebben met de vragen uit deel 1 en welke niet.

In deze sectie worden allereerst, op inhoudelijk niveau, de vragen over sexuele intimiteiten vergeleken die zijn gesteld in deel 1 en deel 3 van de ESM '84. Op basis van deze vergelijking willen we overlappen opsporen. We zullen de vragen uit deel 3 indelen in vragen die overlap hebben met de vragen uit deel 1 en vragen zonder overlap. Hierdoor kunnen we proberen te voorspellen wat respondenten, die in deel 1 opgeven handtastelijkheden te hebben meegemaakt, in deel 3 (waar de vragen concreter zijn geformuleerd) waarschijnlijk als antwoord zullen vermelden. We verwachten dat respondenten die bepaalde vragen in deel 1 positief hebben beantwoord, overlappende vragen in deel 3 eveneens met 'ja' zullen beantwoorden. We hopen op deze manier meer inzicht te verkrijgen in wat respondenten hebben verstaan onder de rubriek 'handtastelijkheden' die voor 1984 steeds in de ESM werd gebruikt. Vervolgens zullen we onderzoeken of de antwoorden van de respondenten deze, op inhoudelijke gronden gebaseerde, indeling van de vragen ondersteunen.

1.1 Vergelijking van de vraagstelling op inhoudelijk niveau

We beginnen met het geven van een overzicht van de vragen zoals ze in deel 1 en in deel 3 aan dezelfde groep respondenten zijn voorgelegd.

1.1.1 De vragen uit deel 1

01

1. Is er iemand op straat, in een park of ergens buiten, wel eens tegen uw wil bij u handtastelijk geworden met sexuele bedoelingen?
2. Is iemand in uw eigen of een ander huis, in een café of bar of ergens anders in een besloten ruimte, wel eens tegen uw wil bij u handtastelijk geworden met sexuele bedoelingen?
3. Onder exhibitionisme verstaan we de neiging van sommige mensen om aan willekeurige vreemden hun geslachtsdelen te laten zien. Heeft zo iemand dat tegenover u ook wel eens gedaan?

1.1.2 De vragen uit deel 3

1. Heeft iemand u ooit wel eens tegen uw wil met alleen sexuele bedoelingen ongewenste brieven gestuurd of u opgebéld?
2. Heeft iemand u ooit wel eens tegen uw wil gedwongen tot geslachtsgemeenschap of een ernstige poging daartoe ondernomen?
3. Heeft iemand u ooit wel eens met sexuele bedoelingen tegen uw wil ontkleed of gedwongen uzelf te onkleden?
4. Heeft iemand u ooit wel eens tegen uw wil met duidelijke sexuele bedoelingen vastgepakt, betast of geknepen?
5. Heeft iemand u ooit wel eens tegen uw zin zijn of haar geslachtsdelen laten zien?
6. Heeft iemand u ooit wel eens met sexuele bedoelingen en tegen uw wil andere dingen gedaan dan de eerdergenoemde (bv. u gedwongen tot variaties op geslachtsgemeenschap)?
7. Heeft iemand ooit wel eens tegen uw wil tot u gerichte grapjes, opmerkingen, fluitsignalen of gebaren gemaakt van sexuele aard?

---

01 De cursivering is van de auteur.

Bij elk feit is gevraagd wanneer dit gebeurde: in het afgelopen jaar (1983) of ervoor.

1.2 De overlappen tussen de vragen uit deel 1 en deel 3

We zullen allereerst nader ingaan op de inhoud van de vragen in deel 1. Daarna gaan we voor alle vragen in deel 3 na of er sprake is van overlap met de vragen uit deel 1.

1.2.1 De vragen uit deel 1

Bij vraag 1 en vraag 2 vormen de woorden 'handtastelijkheden' en 'sexuele bedoelingen' de kern van de vraagstelling. Alleen de plaats waar deze handtastelijkheden plaatsvonden (binnenshuis of buitenshuis) verschilt. Omdat de kern van de vraag hetzelfde is zullen we voorlopig geen onderscheid meer maken tussen de verschillende plaatsen.

Handtastelijkheden houden duidelijk lichamelijk contact of aanraking in. Behalve het feit dat er lichamelijk contact moet zijn, is het begrip handtastelijkheden rijkelijk vaag en slecht begrensd. Het kan verkrachting inhouden, maar ook een kneep in de arm. Ensink en Albach (1983) vonden dat onder de categorie handtastelijkheden zeer verschillende zaken waren genoemd, waaronder een poging tot aanranding, chantage met sexuele voorstellen en opdringerig lichamelijk contact.

Er kleeft aan het begrip handtastelijkheden op zichzelf al een sexueel aspect. Volgens de 'Van Dale' betekent handtastelijk ondermeer: "de handen niet thuis kunnen houden, niet van iemand (m.n. vrouwelijk persoon) kunnen afblijven". In de vraagstelling van deel 1 wordt nog extra benadrukt dat de handtastelijkheden een sexueel oogmerk moeten hebben. Er wordt daarmee aan de respondenten gevraagd om een inschatting te maken van de motieven van de dader. Voor een 'poging tot geslachtsgemeenschap' zal dit meestal geen problemen opleveren. Maar voor sommige gedragingen die zich op de rand van het gebied 'sexuele intimiteiten' bevinden zal het misschien niet altijd even duidelijk zijn of een sexueel motief ten grondslag ligt aan bepaalde handtastelijkheden. Als een werkgever even de hand legt op de schouder van een medewerkster, zal het misschien niet altijd even gemakkelijk zijn om in te schatten of het gaat om een vriendschappelijk gebaar of om handtastelijkheden met sexuele bedoelingen. De derde vraag in deel 1 over sexuele intimiteiten betreft

---

exhibitionisme. Om duidelijk te maken aan de respondenten wat hiermee wordt bedoeld, wordt de omschrijving gegeven: 'de neiging van sommige mensen om aan willekeurige vreemden hun geslachtsdelen te laten zien'. Deze vraagstelling is dan ook aanzienlijk duidelijker dan de vragen 1 en 2.

1.2.2 Vergelijking tussen de vraagstelling van delen 1 en 3

De methode van afname was voor de twee vragenlijsten verschillend. Zoals al eerder is vermeld, is deel 1 van de ESM mondeling afgenomen, terwijl de vragen uit deel 3 door de respondenten zelf zijn ingevuld. Bij de instructies voor de respondenten in deel 3 is uitdrukkelijk aan hen gevraagd om een feit slechts eenmaal te vermelden. Bij het beantwoorden van de vragen van deel 1 wordt dit niet expliciet aan de respondenten gevraagd. De enquêtrices worden wel geïnstrueerd elk feit slechts eenmaal te coderen.

Net als in deel 1 van de ESM '84 wordt bij alle vragen van deel 3 duidelijk gemaakt dat het gaat om gedrag/handelingen met 'sexuele bedoelingen' (nl. de vragen 1, 3, 4, 6 en 7) of van 'sexuele aard' (vraag 8). De vragen 2 (geslachtsgemeenschap) en 5 (over exhibitionisme) behoeven wat betreft de sexuele bedoelingen geen extra aanvulling. Zowel in deel 1 als in deel 3 wordt gevraagd naar 'feiten' behalve bij 'gemeenschap' waarbij ook aan de respondenten gevraagd wordt om 'pogingen tot gemeenschap' te vermelden.

De eerste vraag uit deel 3 (ongewenste brieven krijgen en/of opgebeld worden) en vraag 8 (opmerkingen/gebaren) bevatten geen overlappen met de vragen in deel 1. In beide gevallen gaat het niet om lichamelijk contact of over exhibitionisme.

Vraag 5 echter (exhibitionisme) is op bijna dezelfde wijze geformuleerd als de parallelvraag (vraag 3) in deel 1. Het gaat in beide gevallen om het waarnemen van iemand en in principe vindt er verder geen lichamelijk contact plaats. Aan vraag 5 (deel 3) is evenwel de opmerking 'tegen uw zin' toegevoegd. De overlap tussen deze 2 vragen is echter zo groot dat we verwachten dat respondenten die vraag 3 (in deel 1) positief hebben beantwoord, dit evaneens in deel 3 op vraag 5 hebben gedaan.

Van vraag 3 (gedwongen ontkleding) is het moeilijk te bepalen of dit eveneens tot de categorie 'hand-tastelijkheden' behoort. Strikt genomen kan een ge-

dwongen ontkleding bv. onder bedreiging met een wapen plaatsvinden, zonder dat er lichamenlijk contact bij te pas komt. Maar de meeste gebeurtenissen zijn waarschijnlijk niet eenvoudig in te delen in de (noodzakelijk beperkte) categorieën van een vragenlijst. Het lijkt daarom aannemelijk dat sommige respondenten een 'ontkleding', zoals opgenomen in deel 3, bij de 'handtastelijkheden' zullen hebben opgegeven in deel 1 van de vragenlijst. Of dit inderdaad zo is zal moeten blijken uit de analyse van de gegevens. Voorlopig gaan we ervan uit dat 'ontkleden' bij handtastelijkheden kan worden gerubriceerd.

Voor vraag 6 (hinderlijk volgen) gelden eveneens de opmerkingen die al over gedwongen ontkleding zijn gemaakt. Het is ook hier alleen niet bij voorbaat uit te sluiten dat respondenten dergelijke feiten onder handtastelijkheden in deel 1 hebben vermeld en we delen ook deze vraag voorlopig in onder de vragen die eventueel de vraag naar handtastelijkheden overlappen.

De vragen 2, 4 en 7 (geslachtsgemeenschap, vastgepakt en andere dingen) houden alle -lichte tot de meest verregaande- vormen van lichamenlijk contact in. Zij kunnen allemaal als een onderdeel van het begrip handtastelijkheden worden opgevat. Er is dan ook een overlap te verwachten tussen bovengenoemde vragen en de vragen naar handtastelijkheden van deel 1. Hieronder volgt een schematisch overzicht van de vragen uit deel 3 van de ESM en de overlap die er is met de vragen uit deel 1.

Schema 1: Overlapping van de vragen van deel 3 (ESM '84 met de vragen uit deel 2

deel 3	overlapping met deel 1
vr. 1 ongewenste brieven	geen
vr. 8 opmerkingen, fluitsignalen	geen
vr. 6 hinderlijk volgen	
vr. 3 gedwongen ontkleding	handtastelijkheden
vr. 2 geslachtsgemeenschap	(vr. 1 en 2)
vr. 4 vastgepakt, betast, geknepen	
vr. 7 andere dingen	
vr. 5 exhibitionisme	exhibitionisme (vr. 3)

1.3 Samenvatting en conclusie

We hebben de vragen uit de delen 1 en 3 van de ESM '84 betreffende sexuele intimiteiten op inhoudelijk niveau met elkaar vergeleken. We hebben vastgesteld dat een aantal vragen uit deel 3 (brieven/telefoontjes, opmerkingen/gebaren) geen overlap heeft met de vragen uit deel 1 (nl. handtastelijkheden binnen, handtastelijkheden buiten en exhibitionisme). Er zijn in beide delen vragen gesteld naar exhibitionisme; hier is de overlap nagenoeg volledig. Wat betreft de vragen 'gedwongen ontkleding' en 'hinderlijk volgen' gaan we er -voorlopig- van uit dat er overlap is. De andere vragen uit deel 3 (geslachtsgemeenschap, betasten en andere dingen) vormen alle gedeeltelijk of geheel een onderdeel van het veel vagere begrip handtastelijkheden. We verwachten dat respondenten die op deze vragen uit deel 3 een positief antwoord gaven, dezelfde gebeurtenissen in deel 1 onder handtastelijkheden zullen hebben vermeld. Deze indeling menen we op basis van inhoudelijke argumenten te kunnen maken. In de volgende sectie zullen we de antwoorden van de respondenten volgens deze indeling vergelijken.

---

2 VERGELIJKING VAN DE ANTWOORDEN OP VRAGEN NAAR SEXUELE INTIMITEITEN

2.1 Enkele bijzondere aspecten van de gegevens uit de delen 1 en 3 van de ESM

In deze sectie zullen we allereerst enkele problemen beschouwen die we zullen tegenkomen bij een vergelijking van de antwoorden van de delen 1 en 3 op de vragen naar seksuele intimiteiten. Deze problemen hebben betrekking op de invloed van achtereenvolgens: geheugeneffecten, meervoudige antwoorden en de mate van ingrijpendheid van het ernstigste vermelde feit.

2.1.1 Geheugeneffecten

Respondenten hebben deel 3 zelf schriftelijk ingevuld, nadat de vragen van deel 1 mondeling waren beantwoord. Het lijkt weinig aannemelijk dat respondenten die handtastelijkheden hadden genoemd in deel 1 een half uur erna zouden zijn vergeten dat ze slachtoffer waren geweest van handtastelijkheden. Maar dat zij deze feiten niet meer precies in de tijd kunnen plaatsen lijkt evenwel een plausibele hypothese.

Zowel in deel 1 als in deel 3 van de slachtofferenquete is allereerst de vraag gesteld of men ooit slachtoffer was geweest van een bepaald delict en zo ja, of dit in het afgelopen jaar (1983) geschiedde. Als het delict in 1983 plaats vond, werd er naar specifieke informatie gevraagd (zoals frequentie, aantal daders e.d.). Voortaan zullen we over de eerste vraag als de 'ooit-vraag' spreken en over de tweede als de '1983-vraag'.

Het volgende probleem kan optreden als we 1983-vragen van deel 1 met die van deel 3 vergelijken. Het is uit onderzoek bekend dat mensen zich kunnen vergissen bij het beantwoorden van vragen met betrekking tot het tijdstip waarop een bepaald feit plaatsvond (Schneider, 1982; Kalton & Schuman, 1982). Dit verschijnsel wordt telescoping genoemd. Dit betekent bv. dat mensen be-

---

pealde gebeurtenissen als dichterbij in de tijd beschouwen dan ze in werkelijkheid plaatsvonden. Zo kan een respondent vermelden slachtoffer te zijn geworden van exhibitionisme in 1983, terwijl het vóór 1983 plaatsvond. Dit wordt 'forward telescoping' genoemd. Het omgekeerde kan ook: bij 'backward telescoping' wordt een gebeurtenis als verder in het verleden ervaren dan in werkelijkheid het geval was. Om de aanwezigheid van telescoping te meten heeft de onderzoeker objectieve informatie nodig om deze te kunnen vergelijken met de gegevens die door de respondent zijn verstrekt. Hiervoor wordt soms van processen-verbaal gebruik gemaakt. Het lijkt, in het verband met de mogelijke aanwezigheid van telescoping-effecten beter, om voornamelijk de ooit-vragen van de delen 1 en 3 met elkaar te vergelijken in plaats van de 1983-vragen. Als men de 1983-vragen van deel 1 met de 1983-vragen van deel 3 vergelijkt, lijkt het aannemelijk dat het geheugen van de respondent hem eerder in de steek zal laten met betrekking tot de periode waarin het het feit plaatsvond dan over het al dan niet plaatsvinden van het feit. Daarom zullen de ooit-vragen -bij een vergelijking van de antwoorden op de delen 1 en 3- waarschijnlijk meer betrouwbare informatie verschaffen dan de 1983-vragen. Een bijkomend voordeel is dat de aantallen voor de ooit-vragen groter zijn. Dit geeft iets meer houvast om conclusies te trekken. We zullen voor de volledigheid meestal beide vergelijkingen uitvoeren, maar het accent zal liggen op de vergelijking van de ooit-vragen uit de delen 1 en 3 en minder op die van de 1983-vragen.

Voor alle duidelijkheid moeten we het volgende vermelden: het is natuurlijk wel zo dat, wanneer we geïnteresseerd zijn in allerlei kenmerken van feiten (aantal daders, hun leeftijd, gebruik van wapens e.d.) de gegevens over 1983 veel betere informatie verschaffen. Daarom baseren de meeste onderzoekers zich altijd op gegevens van het jaar, voorafgaand aan het onderzoek. De voorkeur voor de ooit-vragen betreft alleen dit specifieke geval van een vergelijking van de antwoorden op twee vragenlijsten (deel 1 en deel 3) binnen een interview.

2.1.2 Meervoudige antwoorden

Een redelijk groot deel van de respondenten meldt van meerdere feiten het slachtoffer te zijn geweest (het percentage meervoudige antwoorden schommelt tussen de 6 (voor deel 1, 1983) en 53 (voor deel 3, ooit). Als een respondent bv. eenmaal handtastelijkheden vermeldt in

---

deel 1, en in deel 3 eenmaal gemeenschap en eenmaal betasten opgeeft, bedoelde hij toen hij handtastelijkheden vermeldde 'betasten' of 'gemeenschap'? Het is ook nog mogelijk dat hij aan een ander feit dacht bij het beantwoorden van de vragen in deel 1, maar dit feit niet kon onderbrengen onder de mogelijkheden die in deel 3 werden geboden. Dit betekent dat we grote zorgvuldigheid zullen moeten betrachten bij het analyseren van de gegevens. Door het toepassen van selecties zullen we proberen meer zekerheid te verkrijgen omtrent de betekenis die respondenten over het algemeen hebben toegekend bv. aan het begrip handtastelijkheden: als we uitsluitend de antwoorden bekijken van de respondenten die slechts één feit vermeldden in deel 3 en vervolgens hun antwoorden in deel 1 ernaast leggen, kunnen we iets meer te weten komen over hoe zij waarschijnlijk het begrip handtastelijkheden uit deel 1 hebben opgevat. Het is in dit systeem van analyseren wel mogelijk dat respondenten dit ene type feit meermalen hebben meege maakt.

Een nadeel van de veelvuldige selecties die we hebben gemaakt is dat de aantallen respondenten waarover we uitspraken kunnen doen aanzienlijk slinken. Dit komt doordat respondenten met meervoudige antwoorden uit de analyses worden gelaten. Het voordeel is dat we wel aan nauwkeurigheid winnen. Van respondenten die allerlei soorten feiten opgeven in deel 3 is het per definitie al onmogelijk om te weten te komen wat zij onder handtastelijkheden in deel 1 hebben verstaan. We kunnen, in dit soort studies, geen zekerheid krijgen omtrent de bedoelingen van respondenten. We kunnen alleen zoeken naar aanwijzingen voor deze bedoelingen. Nader kwalitatief onderzoek zou nodig zijn om de bevindingen van onze analyse te bevestigen. Voorzichtigheid bij de interpretaties blijft geboden.

2.1.3 De indeling naar de mate van ingrijpendheid

Respondenten zijn bij het invullen van deel 3 geïnstrueerd elk feit slechts eenmaal en onder het meest ingrijpende aspect ervan te vermelden. Om hen hierbij te helpen, zijn de vragen uit deel 3 die onder het begrip handtastelijkheden konden worden ondergebracht in volgorde gezet, waarbij naar de meest ingrijpende feiten het eerst werd gevraagd. deze volgorde is:

- gemeenschap;
- ontkleden;
- betasten;

-
- hinderlijk volgen;
  - andere sexuele dingen

In deze volgorde zien we dat de feiten zijn gerangschikt van de meest ingrijpende vorm van lichamelijk contact (geslachtsmeenschap) tot geen enkel lichamelijk contact (hinderlijk volgen). De vraag naar andere sexuele dingen hoort uiteraard als laatste te worden gesteld. Men hoopte op deze manier dat een verkrachting niet onder ontkleden zou worden opgegeven. Deze volgorde zal bij de analyse van de gegevens af en toe ook gebruikt worden. We kunnen dan de respondenten ordenen volgens de meest ingrijpende gebeurtenis die zij meemaakten, waarbij we soms zullen vermelden welke combinaties van antwoorden veel voorkomen.

We hebben daarom de volgende besluiten genomen omtrent de vergelijking van de vragenlijsten uit de delen 1 en 3 van de ESM '84:

- Omdat we verwachten dat de vergelijking van de gegevens over 1983 minder nauwkeurig zijn, zullen we allereerst de ooit-vragen met elkaar vergelijken en minder nadruk leggen op de gegevens over 1983.
- In verband met het probleem van de meervoudige antwoorden zullen we vaak respondenten selecteren die slechts één type feiten opgeven.
- Als selecteren niet goed mogelijk is, zullen we respondenten rangschikken naar de meest ingrijpende gebeurtenis die zij hebben vermeld.

2.2 Is er een stijging van het aantal slachtoffers in deel 3?

Zoals al eerder is vermeld, verschillen de twee vragenlijsten van de ESM in belangrijke opzichten van elkaar. Deel 3 is ingevuld door de respondenten zelf, terwijl deel 1 mondeling is afgenomen en de vraagstelling van deel 3 is concreter dan die van deel 1. Een van onze doelstellingen is, te weten te komen of een van twee elementen van invloed is op de beantwoording van de vragenlijst. Maar voor we hieraan kunnen beginnen, moeten we proberen vast te stellen of er wel verschillen in slachtofferpercentages zijn tussen de twee vragenlijsten. Daarom volgt nu een presentatie van de frequentieverdelingen van de antwoorden op de vragen van de delen 1 en 3, voor de ooit-vragen en de vragen over 1983. We zullen kijken of de percentages volgens de twee

vragenlijsten (deel 1 en deel 3) verschillen, over het geheel genomen en per feit.

Tabel 1: Slachtofferschap van seksuele intimiteiten volgens de delen 1 en 3 (n=2469) (%)

	deel 3		deel 1	
	ooit	1983	ooit	1983
exhibitionisme	13,6	1,8	13,9	1,9
brieven/telefoontjes	10,4	3,9	-	-
opmerkingen/gebaren	21,1	10,3	-	-
handtastelijkheden wv:			handtastelijkheden wv:	
gemeenschap	4,3	0,5	6,2	1,3 (binnen)
ontkleden	2,1	0,1	6,9	1,0 (buiten)
betasten	10,9	2,1		
hinderlijk volgen	7,1	0,9		
andere seksuele dingen	1,2	0,2		
totaal	33,2	14,2	20,7	3,7

Tabel 1⁰¹ geeft een overzicht van de antwoorden van de respondenten op de vragen naar seksuele intimiteiten volgens de delen 1 en 3. Als we naar de globale slachtofferpercentages kijken zien we dat veel meer respondenten volgens deel 3 slachtoffer zijn geweest van seksuele intimiteiten dan volgens deel 1.

33,2% van de respondenten is ooit slachtoffer geworden volgens deel 3 tegenover 20,7% volgens deel 1. Voor 1983 zijn de resultaten 14,2% volgens deel 3 en 3,7% voor deel 1. Een stijging van 20,7 naar 33,2 is een toename van het aantal slachtoffers van 60,4% ten opzichte van deel 1 voor de ooit-vragen. Voor 1983 is er een stijging van 28,3% (van 3,7% naar 14,2%). Waardoor ontstaan nu deze grote verschillen? Ze ontstaan niet door de vraag naar exhibitionisme: we kunnen in tabel 1 zien dat 13,6% van de respondenten in deel 3 vermeldt ooit slachtoffer van exhibitionisme te zijn geworden, voor 1983 is dit 1,8%. De cijfers van deel 1 zijn respectievelijk 13,9% en 1,9%. Er is een opvallende gelijkheid tussen de resultaten van deel 1 en deel 3.

⁰¹ In alle tabellen in dit rapport worden percentages en absolute cijfers van de randtotalen vermeld. Deze kunnen af en toe enigszins afwijken van al eerder gepubliceerde CBS-cijfers. Dit komt door de aanwezigheid en de verwerking van missende waarden.

De twee volgende feiten in deel 3 zijn brieven/telefoontjes (ooit: 10,4%; 1983: 3,9%) en opmerkingen/gebaren (ooit:21,1%; 1983: 10,3%). Deze feiten komen niet in de vragenlijst van deel 1 voor en zijn dan ook verantwoordelijk voor het grootste deel van het verschil in slachtofferpercentages tussen de twee typen vragenlijsten.

We bekijken nu de vragen die we onder handtastelijkheden hebben geordend. Voor deel 3 zien we dat betasten het meest wordt genoemd (ooit: 10,9%; 1983: 2,1%), dan komt hinderlijk volgen (ooit: 7,1%; 1983: 0,9%). Als derde meest voorkomende feit wordt gemeenschap opgegeven (ooit:4,3%; 1983: 0,5%). Tenslotte geven de respondenten het minst op: gedwongen ontkleden (ooit: 2,1%; 1983: 0,1%) en andere seksuele dingen (ooit: 1,2%; 1983: 0,2%). In deel 1 hebben respondenten bijna even vaak 'handtastelijkheden binnen' genoemd (ooit: 6,2%; 1983: 1,3%) als 'handtastelijkheden buiten' vermeld (ooit: 6,9%; 1983: 1,0%). Deze gegevens houden echter geen rekening met meervoudige antwoorden. Daarom hebben we deze gegevens opnieuw gerangschikt. Voor de vragen uit deel 1 hebben we het onderscheid tussen handtastelijkheden binnen en buiten laten vallen. Wat betreft de gegevens uit deel 3 ordenen we de respondenten volgens het meest ingrijpende feit dat zij hebben opgegeven. In de inleiding hebben we deze volgorde uiteengezet.

Tabel 2: Meest ingrijpende ervaring met handtastelijkheden volgens de delen 3 en 1 (n=2469) (%)

	deel 3		deel 1	
	ooit	1983	ooit	1983
geen slachtofferschap	84,5	97,1	89,0	97,9
<u>handtastelijkheden:</u>				
gemeenschap	4,3	0,5	11,0	2,1
ontkleden	0,8	0,0		
betasten	7,3	1,8		
hinderlijk volgen	3,0	0,6		
andere seksuele dingen	0,1	--		
totaal aantal slachtoffers van handtastelijkheden	% 15,5 n (383)	2,9 (72)	11,0 (273)	2,1 (51)

In tabel 2 staan de resultaten van de nieuwe indeling. Als we naar tabel 2 kijken, dan lijken de verschillen tussen deel 1 en deel 3 te zijn afgenomen. Dit is ge-

---

deeltelijk gezichtsbedrog. Als we geïnteresseerd zijn in een stijging van het aantal slachtoffers van handtastelijkheden in deel 3 ten opzichte van deel 1, dan moeten we het aantal slachtoffers uit deel 1 als uitgangspunt nemen (het percentage slachtoffers uit deel 1 (1=100)).

- Volgens deel 1 zijn 11% respondenten ooit slachtoffer geworden van handtastelijkheden, volgens deel 3 is dit 15,5%, een stijging ten opzichte van deel 1 van 40,3%.
- De gegevens betreffende 1983 geven eenzelfde beeld te zien: in deel 1 geven 2,1% van de slachtoffers handtastelijkheden op, in deel 3 worden door 2,9% van de respondenten dergelijke feiten genoemd: een stijging van 41,2%.

De meer uitgebreide wijze van vraagstelling heeft dus als gevolg -zowel voor de totale slachtofferpercentages als voor de gegevens over handtastelijkheden- dat de slachtofferpercentages stijgen.

2.3 Welke betekenis geven de respondenten aan de gehanteerde begrippen?

In de vorige paragraaf hebben we een globaal overzicht gegeven van de frequentieverdelingen. We hebben vastgesteld dat het aantal respondenten dat volgens deel 3 slachtoffer was geworden van sexuele intimiteiten aanzienlijk groter was dan het percentage slachtoffers volgens deel 1. Dit kwam voor een groot deel doordat er nieuwe vragen in deel 3 waren opgenomen, maar ook door het nauwkeuriger meten van specifieke aspecten van het begrip handtastelijkheden.

We willen in deze sectie twee aspecten bestuderen die de basis vormen van de vergelijking van de antwoorden op deel 1 en deel 3 van de ESM.

In de eerste plaats: hebben respondenten consistent geantwoord? We verwachten dat respondenten die in deel 1 exhibitionisme hebben vermeld, dit in deel 3 eveneens zullen doen. Bovendien verwachten we dat, wanneer respondenten in deel 1 handtastelijkheden hebben genoemd, ze ook minstens een van de vragen in deel 3 positief hebben bantwoord die we op inhoudelijke gronden bij een van de aspecten van handtastelijkheden hebben ingedeeld. We willen erop wijzen dat deze inconsistenties als inconsistentie slechts voor de onderzoeker bestaan. De overlap van de vragen uit de delen 1 en 3 is niet volledig. Bovendien wordt aan som-

---

mige begrippen misschien, door een aantal respondenten, een andere betekenis toegekend dan de betekenis die de onderzoeker in gedachten heeft. Daarom willen we in de tweede plaats onderzoeken in hoeverre respondenten het begrip handtastelijkheden op dezelfde wijze hebben opgevat als op inhoudelijke gronden is gebeurd (in het eerste deel van deze studie). We hebben van 5 feiten gezegd dat deze waarschijnlijk onder handtastelijkheden moesten worden gerangschikt (gemeenschap, ontkleden, betasten, hinderlijk volgen en andere sexuele dingen). Bovendien hebben we besloten dat twee andere feiten (gebaren/opmerkingen en brieven/telefoontjes) niet als handtastelijkheden moesten worden opgevat. Het is mogelijk dat uit de analyse van de antwoorden blijkt dat respondenten de vragen anders hebben uitgelegd.

We zullen een vergelijking maken van de twee vragen naar handtastelijkheden (in deel 1 en deel 3). Daarna bespreken we de antwoorden op de vragen naar exhibitionisme. We bekijken ook de resultaten van de vragen uit deel 3 die zijn ingedeeld als feiten die in principe geen overlap hebben met het begrip handtastelijkheden. Tenslotte gaan we de antwoorden na van de groep die in deel 1 opgaf geen handtastelijkheden te hebben meegemaakt, maar in deel 3 toch vragen naar handtastelijkheden positief beantwoordde. Maar we beginnen met een vergelijking van de antwoorden op de vragen naar handtastelijkheden binnen, handtastelijkheden buitenshuis en de antwoorden op de vragen van deel 3.

2.3.1 Handtastelijkheden

2.3.1.1 Het onderscheid tussen handtastelijkheden binnenshuis en buitenshuis in deel 1

Zoals al eerder is vermeld, zijn in deel 1 twee vragen gesteld naar het meemaken van handtastelijkheden: ten eerste handtastelijkheden binnenshuis (in uw eigen of een ander huis, in een cafe of bar of ergens anders in een besloten ruimte), de tweede naar handtastelijkheden buitenshuis (op straat, in een park of ergens anders buitenshuis).

We hebben onderzocht of respondenten die handtastelijkheden binnenshuis meemaakten (volgens deel 1) andere feiten hebben vermeld in deel 3 dan diegenen die handtastelijkheden buitenshuis meemaakten. We geven hier alleen de conclusies weer van de analyses, om de tekst wat overzichtelijker te houden. De volledige resultaten worden beschreven in bijlage 1.1.

Uit de analyses is gebleken dat hinderlijk volgen en gemeenschap vaker zijn vermeld onder handtastelijkheden buitenshuis. Betasten is even vaak onder handtastelijkheden binnenshuis als handtastelijkheden buitenshuis opgegeven. Een niet onaanzienlijk deel van de respondenten (ongeveer een derde) kon zich blijkbaar niet vinden in de antwoordmogelijkheden van deel 3 en gaf niets op, maar dit geldt in gelijke mate voor handtastelijkheden binnenshuis en handtastelijkheden buitenshuis. Enige voorzichtigheid blijft geboden gezien de soms kleine aantallen. We zullen in het vervolg geen onderscheid meer maken tussen handtastelijkheden binnenshuis en buitenshuis, omdat we voornamelijk geïnteresseerd zijn in het begrip handtastelijkheden op zichzelf.

2.3.1.2 Het begrip handtastelijkheden uit deel 1 en de antwoorden uit deel 3

Een van de doelstellingen van deze studie is een beter inzicht te krijgen in het begrip handtastelijkheden. Het begrip is vaag en veelomvattend. Omdat de vraagstelling in deel 3 specifiek is, kunnen we nu onderzoeken wat de respondenten die handtastelijkheden hebben vermeld, naderhand zelf hebben ingevuld in deel 3.

Een eerste mogelijkheid om beter te begrijpen wat respondenten waarschijnlijk bedoelden toen ze handtastelijkheden opgaven is de volgende: we selecteren de respondenten die handtastelijkheden hebben opgegeven in deel 1 en we kijken in deel 3 wat ze als meest ingrijpende feit hebben vermeld (in sectie 2.1.3 hebben we deze rangorde van feiten uiteengezet). Een andere mogelijkheid is een selectie te maken van de respondenten die uitsluitend één vorm van handtastelijkheden hebben vermeld in deel 3. Beide methoden leveren globaal dezelfde resultaten op. De beschrijving van de eerste methode is opgenomen in de bijlagen (bijlage 1.2). Wat we hier wel willen vermelden is dat van de groep die in deel 1 handtastelijkheden opgaf ruim een kwart geen handtastelijkheden opgaf in deel 3.

De resultaten van de tweede methode worden hier besproken. We selecteren hierbij respondenten die in deel 3 uitsluitend één van de 5 mogelijke overlappende vragen met handtastelijkheden uit deel 1 hebben genoemd. We bekijken de respondenten die bv. uitsluitend gemeenschap hebben opgegeven in deel 3 (eventueel wel in combinatie met exhibitionisme, brieven/telefoontjes en gebaren/opmerkingen). We controleren of deze groep al in deel 1 handtastelijkheden had vermeld. Hieruit kunnen we concluderen dat het waarschijnlijk om een feit ging

dat eenmaal onder handtastelijkheden (in deel 1) is vermeld een eenmaal onder gemeenschap (in deel 3).

Tabel 3: Antwoorden op deel 1 van de groepen respondenten die slechts een type handtastelijkheden in deel 3 hebben vermeld (%)*

<u>OOII</u>	<u>% dat handtastelijk-</u>	<u>n</u>
<u>1 maal slachtoffer</u>	<u>heden opgaf in deel 1</u>	
<u>in deel 3</u>		
gedwongen gemeenschap	(12)	25
gedwongen ontkleden	(1)	3
betasten	56	124
hinderlijk volgen	23	73
andere seksuele dingen	0	3
<u>1983</u>	<u>% dat handtastelijk-</u>	<u>n</u>
	<u>heden opgaf in deel 1</u>	
gedwongen gemeenschap	(1)	4
gedwongen ontkleden	-	-
betasten	57	37
hinderlijk volgen	(3)	14
andere seksuele dingen	-	-

* Tussen haakjes worden de absolute cijfers vermeld wanneer de totale groep erg klein is.

Uit tabel 3 kunnen we de volgende conclusies trekken.

- Ongeveer de helft van de groep die betasten (ooit: 56,0%; 1983: 57,0%) of gemeenschap (ooit: 12 van de 25; 1983: 1 van de 4) meemaakte, deelde dat mee in deel 1 onder handtastelijkheden.
- Iets minder dan een kwart van de respondenten die hinderlijk volgen (ooit: 23,0%; 1983: 3 van de 14) in deel 3 opgaven, heeft dit in deel 1 vermeld onder handtastelijkheden.
- Over ontkleden en andere seksuele dingen is het moeilijk een uitspraak te doen gezien de kleine aantallen respondenten die deze feiten als enige ervaringen met seksuele intimiteiten opgaven (voor beide feiten zijn de aantallen: ooit: n=3; 1983: n=0).

Wat ook hier weer opvalt is dat de correspondentie tussen de begrippen uit deel 1 (handtastelijkheden) en uit deel 3 (gedwongen gemeenschap, ontkleden, betasten, hinderlijk volgen en andere seksuele dingen) beperkt is.

Betasten en gemeenschap lijken het meest overeen te komen met handtastelijkheden. Maar slechts iets meer dan de helft van de respondenten, die uitsluitend van deze feiten het slachtoffer werd (ooit of in 1983), heeft dit in deel 1 opgegeven. We moeten hier evenwel wijzen op het feit dat de doelstellingen van beide vragenlijsten elkaar slechts gedeeltelijk overlappen. Bij deel 1 ligt het accent op feiten die strafbaar zijn gesteld door de wet; de vragenlijst van deel 3 is ontworpen om seksuele intimiteiten te meten (zie sectie 1.1). Alle feiten die in deel 1 genoemd zijn moeten, in principe, wel in deel 3 zijn vermeld. Maar we zagen dat een kwart tot een derde van de respondenten dit niet heeft gedaan (zie bijlage 1.2).

2.3.2 Het begrip exhibitionisme

Het begrip exhibitionisme is in beide vragenlijsten ongeveer op dezelfde wijze omschreven. Respondenten hebben deze twee vragen vrij consistent beantwoord.

Label 4: Het vermelden van exhibitionisme in deel 1 en deel 3, ooit en 1983 (%)

ODIT (rij %) kolom %	DEEL 1				
	nee	ja	n	%	
DEEL 3	nee	(96,7)	(3,3)	2098	(86,2%)
		96,8	20,6		
	ja	(19,9)	(80,1)	337	(13,8%)
		3,2	79,4		
	n	2094 (86,0%)	340 (14%)	2435	
ontbrekende waarden: 34					
1983 (rij %) kolom %	DEEL 1				
	nee	ja	n	%	
DEEL 3	nee	(99,5)	(0,5)	2425	(98,3%)
		99,6	29,5		
	ja	(24,4)	(75,6)	41	(1,7%)
		0,4	70,5		
	n	2422 (98,2%)	44 (1,8%)	2466	
ontbrekende waarden: 3					

Wanneer we de totale groep in beschouwing nemen lijkt een groot deel van de respondenten consistent: 94,1% van de respondenten voor de ooit-vragen (n= 2435) en 99,1% voor de 1983-vragen (n= 2466) gaf hetzelfde antwoord. De slachtofferpercentages zijn ook bijna identiek volgens de vragen uit deel 1 en deel 3 (ooit: deel 1=14,1; deel 3=13,8; 1983: deel 1=1,8; deel 3=1,7). Als men tabel 4 beter bekijkt en men neemt alleen de ja-groepen in beschouwing, dan wordt dit beeld van grote consistentie wat genuanceerder:

- Van de ja-groep in deel 1 (ooit: n=340) komt 20,6% terug op zijn antwoord en geeft geen exhibitionisme op in deel 3.
- Voor de ja-groep in deel 1 (1983: n=44) is dit percentage 29,5.
- Van de nee-groep in deel 3 (ooit: n=2094) had 19,9% in deel 1 toch exhibitionisme opgegeven. Voor 1983 (n=2422) is dit 24,4%.

Tussen eenvijfde en eenkwart van de respondenten komt dus terug op een eerder gegeven antwoord, ook al ligt

---

er tussen de momenten van afname van de twee vragenlijsten relatief weinig tijd. We moeten hierbij wel benadrukken dat alles afhangt van de wijze van percentering: percenteren we op de totale groep (n=2435 en n=2466) dan zijn er niet zoveel inconsistente respondenten. Maar het is opmerkelijk dat we bij elke analyse een op het eerste gezicht inconsistente groep terugvinden. We zullen in hoofdstuk 3 en 4 onderzoeken of deze inconsistenties gerelateerd zijn aan kenmerken van het feit ofwel verband houden met socio-demografische kenmerken van de respondent.

We zullen ook nog wijzen op wat in de inleidende paragraaf over de nauwkeurigheid van de antwoorden is gezegd. We hebben het vermoeden geuit dat de ooit-vragen misschien nauwkeuriger en consistentere informatie verschaffen dan de 1983-vragen. Als we de percentages bekijken van de respondenten die op hun antwoord (op de vragen naar exhibitionisme) terugkomen, lijkt dit vermoeden te worden bevestigd:

- van de ja-groep in deel 1 herroept 20,6% van de respondenten hun antwoord voor de ooit-vraag. Voor 1983 is dit 29,5%; een stijging van bijna 9%.
- Van de ja-groep in deel 3 had 19,9% van de respondenten geen exhibitionisme vermeld in deel 1 op de ooit-vraag. Voor 1983 is dit percentage 24,4; een stijging van bijna 5%.

De vragen naar exhibitionisme zijn de enige vragen waar we deze vooronderstelling (dat ooit-vragen nauwkeuriger zijn in het kader van deze vergelijking) kunnen onderzoeken, omdat de vraagstelling bijna identiek is. Bij de vergelijking van de andere vragen interfereren de verschillen in de inhoud van de begrippen (uit deel 1 en deel 3) te sterk.

2.3.3 Brieven/telefoontjes en gebaren/opmerkingen, feiten uit deel 3 zonder overlap in deel 1

Bij het zoeken naar overlappende vragen uit deel 1 en deel 3 hebben we brieven/telefoontjes en gebaren/opmerkingen ingedeeld als vragen die geen overlappend gebied hebben met het gebied handtastelijkheden. Dit hebben we op inhoudelijke gronden gedaan. Deze twee begrippen houden geen lichamelijk contact of aanraking in, wat bij handtastelijkheden wel het geval is.

De vraag rijst of respondenten dit ook zo hebben opgevat. We hebben, om dit te onderzoeken, de respondenten geselecteerd die uitsluitend brieven/telefoontjes of

gebaren/opmerkingen hebben vermeld. Voor de gegevens van 1983 was overlapping met exhibitionisme wel mogelijk. In tabel 5 staan de resultaten.

Tabel 5: Respondenten die in deel 1 handtastelijkheden opgaven en in deel 3 brieven/telefoontjes of gebaren/opmerkingen (ooit en 1983) (%)

	DEEL 3	
	gebaren/ opmerkingen	brieven/ telefoontjes
ooit, deel 1 handtastelijkheden	11,4	2,6
n	167	78
1983, deel 1 handtastelijkheden	2,3	0
n	88	48

We zien dat brieven/telefoontjes nauwelijks zijn opgevat als handtastelijkheden: slechts 2,6% van de respondenten voor de ooit-vraag en geen enkele voor de 1983-vraag heeft dit gedaan. Een omschrijving als gebaren/opmerkingen is waarschijnlijk toch niet geheel eenduidig voor de respondenten: 11,4% van de groep die uitsluitend gebaren/opmerkingen heeft opgegeven (op de ooit-vraag in deel 3) heeft in deel 1 handtastelijkheden vermeld. Het lijkt op grond van deze resultaten aannemelijk dat er aan een aantal feiten die wij seksuele intimiteiten noemen, zoveel facetten zitten, dat deze zowel onder handtastelijkheden als onder gebaren/opmerkingen te rangschikken zijn en dat een aantal respondenten dit ook zo heeft opgevat.

2.3.4 De ervaringen met seksuele intimiteiten van de groep die geen handtastelijkheden vermeldde in deel 1

We bekijken nu de groep die in deel 1 geen handtastelijkheden vermeldde (n=2196, zie bijlage tabel 8). Van deze groep geeft 8% (177 van 2196) in deel 3 toch feiten op waarvan we op grond van de inhoud van de vragen verwachten dat ze waarschijnlijk in deel 1 onder handtastelijkheden zouden zijn vermeld. In tabel 6 worden de percentages getoond van het meest ingrijpende feit

dat deze respondenten meemaakten. Ter vergelijking worden ook de percentages gegeven van de groep die in deel 1 wel handtastelijkheden had vermeld.

Tabel 6: Respondenten die in deel 1 wel en in deel 1 niet handtastelijkheden opgaven en hun antwoorden op de vragen naar handtastelijkheden in deel 3

DEEL 1				
Antwoorden op de vragen uit deel 3:	Respondenten hadden handtastelijkheden in deel 1:			
	OOIT		1983	
	niet vermeld	wel vermeld	niet vermeld	wel vermeld
gemeenschap	20,3	34,5	14,7	13,8
ontkleden	5,1	4,9	-	2,8
betasten	41,2	52,4	53,0	75,0
hinderlijk volgen	31,6	8,3	32,3	8,3
andere sexuele dingen	1,6	-	-	-
n	177	206	34	36

Als we de groep die in deel 1 geen handtastelijkheden opgaf vergelijken met de respondenten die dit in deel 3 wel hebben gedaan, dan kunnen we het volgende vaststellen.

- Het eerste wat we willen benadrukken is dat een grote groep respondenten (ooit:64%; 1983: 49%) slechts in tweede instantie (in deel 3) opgeeft het slachtoffer te zijn geworden van handtastelijkheden.
- **Gemeenschap** en **betasten** worden door deze groep (in deel 1; geen handtastelijkheden) minder vaak vermeld.
- **Ontkleden** wordt door beide groepen even vaak vermeld.
- De groep die in deel 1 geen handtastelijkheden opgaf heeft vaker **hinderlijk volgen** vermeld dan de groep die in deel 1 wel handtastelijkheden had vermeld. Veel respondenten hebben er waarschijnlijk niet aan gedacht dit feit in deel 1 onder handtastelijkheden te vermelden, maar als er expliciet (in deel 3) naar gevraagd wordt, geven ze alsnog op dat zij hiervan slachtoffer zijn geworden.

2.3.5 De validiteit van de gegevens uit deel 1

We zullen in deze sectie enkele aspecten van de validiteit van de resultaten uit deel 1 bespreken. De validiteit van de gegevens uit deel 3 komt in de volgende sectie aan de orde, wanneer het onderzoek van Ensink en Albach (1983) eveneens wordt behandeld.

De doelstelling van deel 1 was het meten van seksuele intimiteiten voorzover ze strafbaar zijn gesteld door de wet. De vermelde feiten kunnen in principe vallen onder (poging tot) aanranding of verkrachting wat betreft handtastelijkheden, of onder artikel 239 wat betreft exhibitionisme. Als het bij handtastelijkheden in principe om strafbare feiten moet gaan, verwachten we dat de meeste respondenten die dit hebben meegemaakt, in deel 3 gemeenschap of ontkleden zouden opgeven. Slechts een minderheid doet dit echter (ooit: 29,7%; 1983: 11,8%; zie bijlage 1.2). Dit gegeven vormt een indicatie voor het feit dat het bij handtastelijkheden waarschijnlijk voor een groot deel niet om (poging tot) aanranding of verkrachting gaat.

Een andere aanwijzing komt voort uit het meldingspercentage van de opgegeven feiten in deel 1 bij de politie. Voor elk feit dat de respondent opgaf is gevraagd of dit bij de politie is aangegeven. Het blijkt dat de drie vragen naar seksuele intimiteiten de laagste meldingspercentages opleveren van alle strafbare feiten waarnaar is geïnformeerd, nl. handtastelijkheden binnenshuis: 5,2%; handtastelijkheden buitenshuis: 12,8% en exhibitionisme: 14,1%. Voor een delict als bv. fietsdiefstal is het meldingspercentage 60. Dit geeft slechts een partiële indruk, omdat schaamtegevoelens en vertrouwen in de politie ook een rol spelen in de aangiftebereidheid. Maar uit bovenstaande gegevens krijgen we toch de indruk dat een deel van de vermelde feiten in deel 1 geen strafbare feiten betreft.

Exhibitionisme levert minder problemen op. Het begrip wordt omschreven in de vraagstelling, zodat het duidelijk is voor de respondenten wat er gevraagd wordt. De slachtofferpercentages zijn dan ook bijna identiek in deel 1 en deel 3. Alhoewel exhibitionisme strafbaar is, wordt er meestal niet vervolgd door het openbaar ministerie. Dit gegeven, en de in het algemeen geringe ernst van het feit verklaren waarschijnlijk het lage meldingspercentage. Maar alhoewel dit delict nauwelijks wordt vervolgd is het nog steeds strafbaar en de gegevens over exhibitionisme kunnen we dan ook redelijk valide noemen.

We hebben al gewezen op het verschil in doelstellingen tussen deel 1 en deel 3 (deel 1: strafbare feiten; deel 3: 'sexuele intimiteiten; zie sectie 1.1). Op grond hiervan verwachten we dat alle feiten in deel 1 ook in deel 3 worden opgegeven, het omgekeerde hoeft niet het geval te zijn. Dit geldt voor handtastelijkheden, gezien de verschillen in vraagstelling tussen deel 1 en deel 3, maar niet voor exhibitionisme, omdat de vragen hiernaar bijna identiek zijn. We zagen dit zowel bij exhibitionisme (sectie 2.3.2) als bij handtastelijkheden (bijlage 1.2): eenkwart tot eenderde van de respondenten vermeldt feiten in deel 1, maar doet dit niet in deel 3.

Als we deze percentages echter berekenen voor de totale groep in plaats van voor de groep slachtoffers alleen, dan wordt het beeld wat gunstiger voor de ESM. Voor exhibitionisme vonden we 0,9% (1983) en 5,9% (ooit) inconsistente respondenten (wel slachtofferschap in deel 1 en niet in deel 3 en omgekeerd).

Voor handtastelijkheden vonden we 0,6% (1983) en 2,7% (ooit) inconsistente antwoorden (wel slachtofferschap in deel 1 en niet in deel 3).

We besluiten dat de gegevens wat betreft exhibitionisme redelijk valide zijn. Bij handtastelijkheden zijn vermoedelijk nogal wat feiten opgegeven die niet strafbaar zijn, de validiteit is daarom waarschijnlijk minder groot.

Samenvatting

De bedoeling van deze sectie was te onderzoeken in welke mate er inconsistent is geantwoord op de vragen uit deel 1 in vergelijking met deel 3 en bovendien te bekijken in hoeverre respondenten het begrip handtastelijkheden hebben opgevat zoals op inhoudelijke gronden kon worden verwacht. De resultaten kunnen als volgt -in het kort- worden weergegeven.

Er is steeds een redelijk grote groep die in deel 1 bepaalde feiten opgaf en in deel 3 verzuimde gelijksoortige feiten te noemen. Vooral bij de vergelijking van de vragen die handtastelijkheden meten is deze groep vrij groot. Wat betreft de handtastelijkheden (uit deel 1) lijkt dit de conclusie te rechtvaardigen, dat dit begrip door de respondenten niet gelijk is gesteld aan de vijf vragen uit deel 3 (gemeenschap, ontkleden, betasten, hinderlijk volgen, andere sexuele dingen). Meestal hebben de respondenten handtastelijkheden opgevat als betasten of gemeenschap. Een grote groep respondenten kon echter, na in deel 1 handtastelijkheden te hebben opgegeven, geen positief antwoord geven op de

---

vijf vragen in deel 3. Bovendien had op zijn hoogst ongeveer de helft van de respondenten die een van deze vijf vragen in deel 3 positief beantwoordde eraan gedacht dit in deel 1 onder handtastelijkheden te vermelden. Een aantal respondenten hebben ook gebaren/opmerkingen (uit deel 3) in deel 1 als handtastelijkheden opgevat. Hinderlijk volgen is daarentegen meestal niet onder handtastelijkheden vermeld. Handtastelijkheden is dus tegelijk ruimer en beperkter opgevat dan op grond van inhoudelijke overwegingen kon worden verwacht.

Tenslotte hebben we op basis van de vergelijking van de vragen over exhibitionisme uit deel 1 en deel 3 enige steun gevonden voor onze verwachting dat voor de analyse van deze gegevens de ooit-vragen nauwkeuriger informatie zouden opleveren dan de 1983-vragen.

2.4 Houdt de aard van de gebeurtenis verband met het al dan niet vermelden van sexuele intimiteiten?

Kenmerken van de enquêteurs (zoals geslacht) kunnen invloed uitoefenen op de resultaten. Zeker bij een gevoelig onderwerp als sexuele intimiteiten, waarvan meestal vrouwen het slachtoffer worden, zou het geslacht van de ondervrager een rol kunnen spelen: vrouwen hebben waarschijnlijk minder moeite om dit type ervaringen aan vrouwelijke dan aan mannelijke interviewers mede te delen. De ESM '84 is voor 99% afgenomen door vrouwelijke interviewers, waardoor deze mogelijke invloedsfactor bijna geheel is uitgeschakeld.

Uit de literatuur is bekend dat het niet in een interview vermelden van slachtofferschap kan samenhangen met de aard van het delict. Schneider (1981) bespreekt enkele belangrijke studies waar de antwoorden van respondenten konden worden vergeleken met andere gegevens (o.a. politierapporten). Hieruit komt naar voren dat respondenten gebeurtenissen eerder vergeten (of niet vermelden) als er een bekende bij betrokken was en als het om een minder ernstig feit ging. Er werden minder fouten gemaakt als er sprake was van feiten waarbij een wapen werd gebruikt. Deze onderzoekresultaten betreffen echter gegevens die niet specifiek zijn voor sexuele delicten. Er zijn ook wat gegevens over sexuele intimiteiten bekend. Bij verkrachting was het herinneringspercentage 53% (binnen 6 maanden na het delict). Het probleem is dat juist voor sexuele delicten ook andere zaken een rol spelen dan alleen een gebrekkig geheugen.

De gegevens waarover wij beschikken laten niet toe om interview-gegevens te relateren aan controleerbare informatie. Bovendien zijn de twee vragenlijsten meestal snel na elkaar ingevuld, waardoor de verschillen in antwoordpatronen die er optreden nauwelijks aan geheugenproblemen kunnen worden geweten. De hierboven vermelde literatuurgegevens geven wel aan dat kenmerken van feiten een rol spelen bij het beantwoorden van vragenlijsten naar slachtofferschap van criminaliteit. Wat wij wel kunnen doen op basis van deze studie, is onderzoeken of het niet vermelden van handtastelijkheden aan de interviewer in deel 1 verband houdt met de kenmerken van de sexuele intimiteiten die de respondenten zelf hebben opgegeven in het schriftelijke gedeelte van deel 3. Zoals al eerder is vermeld, zijn er twee belangrijke verschillen tussen de vragenlijsten van deel 1 en deel 3: deel 1 is mondeling afgenomen, terwijl deel 3 schriftelijke door de respondent zelf is ingevuld. Bovendien is de vraagstelling in deel 3 concreter dan in deel 1. In dit hoofdstuk zijn we vooral geïnteresseerd in de invloed van de twee verschillende wijzen van afname op de antwoorden. De bedoeling is na te gaan of op basis van de aard van de opgegeven feiten hierover iets gezegd kan worden. Bij het zelf-invullen mag men aannemen dat elementen van gene en het gevoel dat het gaat om een inbreuk in het prive-leven een minder grote rol spelen. Daarom zullen zij de beantwoording van de vragen niet, of in geringere mate, in de weg staan. Als schaamte inderdaad een grotere rol speelt bij het beantwoorden van deel 1 dan bij het zelf invullen in deel 3, dan zouden we verwachten dat de opgegeven feiten in deel 3 ernstiger van aard zijn dan de feiten vermeld in deel 1. Als zou blijken dat dit niet zo is, dan vormt dit een aanwijzing voor het feit dat het de concretere vraagstelling is die er voor zorgt dat meer (en dus ook minder ernstige) feiten in deel 3 worden opgegeven. In dat geval besluiten we dat de invloed van de wijze van afname waarschijnlijk te verwaarlozen is.

We zullen het al dan niet vermelden van handtastelijkheden of exhibitionisme in deel 1 relateren aan de volgende kenmerken van de gebeurtenis (volgens deel 3):

- de frequentie vermeld door de respondent;
- het aantal daders;
- de mate van dwang die werd uitgeoefend;
- de relatie tot de dader (was hij een bekende of een onbekende)
- is het feit wel of niet gemeld bij de politie;
- wat was de ernst volgens de respondent;

-
- plaats van het gebeuren (werd het feit binnenshuis of buitenshuis gepleegd). Deze informatie is echter niet voor elk feit volledig beschikbaar. De vragen naar de aard van de gebeurtenis zijn alleen gesteld als het feit in 1983 plaatsvond. De volgende analyses hebben daarom alleen betrekking op de gegevens van 1983.

We hebben deze kenmerken van feiten (volgens deel 3) door middel van kruistabellen gerelateerd aan het al of niet vermelden van handtastelijkheden of exhibitionisme in deel 1.

Een probleem bij deze analyses ontstaat door de zeer kleine aantallen waarin informatie over kenmerken van feiten beschikbaar is. De aantallen variëren van 1 tot 12. Dat betekent dat behalve opmerkingen/gebaren en brieven/telefoontjes (waarover niets is gevraagd in deel 1) ook over ontkleden en andere seksuele dingen geen gegevens worden gepresenteerd. Het aantal respondenten waarover we informatie hebben is voor ontkleden: $n=2$ en voor andere seksuele dingen: $n=3$. als gevolg van de kleine aantallen gebruiken we een aangepaste vorm van de chi-kwadraat test: de 'Fischer's exact test'. Van de resultaten met betrekking tot de overige feiten zal nu een overzicht worden gegeven.

2.4.1 Exhibitionisme

We hebben geen verband kunnen vinden tussen het al dan niet vermelden van exhibitionisme en frequentie van het gebeuren ($p=1.0$), het aantal daders ($p=.95$), de relatie tot de dader (al of niet een bekende, $p=.70$), het al dan niet gemeld hebben aan de politie ($p=.19$), de ernst van het gebeuren, geëvalueerd door de respondent ($p=.39$) en de plaats van het gebeuren ($p=.13$). Geen van deze aspecten heeft een rol gespeeld bij het al dan niet vermelden van exhibitionisme in deel 1.

2.4.2 Gemeenschap

We hebben onderzocht of respondenten die gemeenschap hebben opgegeven in deel 3 (schriftelijk), dit al onder handtastelijkheden hadden vermeld in deel 1. We hebben geen verband geconstateerd met de frequentie ervan ($p=.25$), de relatie tot de dader ($p=.25$), de mate van dwang ($p=.15$) en met het bekend zijn bij de politie ($p=.15$). Er is wel een verband gevonden met de ernst van

---

het feit ($p < .01$). Naarmate respondenten de gebeurtenis ernstig vonden hebben zij hem vaker wel vermeld aan de interviewer. Deze gegevens presenteren we in tabel 7.

Tabel 7: Het al dan niet opgeven van handtastelijkheden in deel 1 en de ernst van de gemeenschap (1983).

ernst van de gemeenschap (deel 3)		
deel 1	niet zo ernstig	tamelijk ernstig
geen handtastelijkheden	(5)	(1)
wel handtastelijkheden	-	(5)
n	5	6

Fisher's exact test $p = .01$

2.4.3 Hinderlijk volgen

Er is geen verband gevonden met het al dan niet vermelden van hinderlijk volgen in deel 1 (als 'handtastelijkheden') met frequentie ($p = .32$), plaats (binnen of buiten, $p = .17$) en ernst (volgens de mening van de respondent, $p = .72$). We moeten er hier wel op wijzen dat slechts een klein deel van de respondenten hinderlijk volgen als 'handtastelijkheden' heeft opgevat.

2.4.4 Betasten

Ook kenmerken van het betasten schijnen weinig invloed te hebben gehad op het al of niet vermelden in deel 1 van handtastelijkheden. Er is geen relatie gevonden met frequentie ($p = .43$), de plaats van het gebeuren ($p = 1.0$), het aantal daders ($p = .11$), de mate van dwang ($p = .72$) en de mate van ernst volgens de respondent ($p = .99$).

Samenvattend kunnen we stellen dat er nauwelijks relaties zijn gevonden tussen een aantal kenmerken van feiten volgens het schriftelijk interview en het mondeling opgeven van deze feiten in deel 1. Alleen de ernst van gemeenschap was gerelateerd aan het vermelden van handtastelijkheden in deel 1.

Dit lijkt op de resultaten van de al eerder vermelde onderzoeken (Schneider, 1981) waarbij ernstige feiten

---

minder snel vergeten worden. Het is een indicatie voor het feit dat een 'beperkte vragenlijst' (zoals deel 1) minder steun geeft aan het geheugen van de respondent dan een meer uitgebreide vraagstelling (zoals in deel 3). Hierdoor vormen de gegevens van deel 1 een selectie van het totaal aantal seksuele intimiteiten: de meest ernstige feiten worden waarschijnlijk vaker genoemd. Het belangrijkste element dat het verschil in antwoordpercentages beïnvloedt, is waarschijnlijk het feit dat de vragen in deel 3 concreter waren dan die van deel 1. Daardoor zijn er meer feiten (waaronder ook meer feiten van geringe ernst) in deel 3 opgegeven.

Het feit dat de methode van afname verschillend was (deel 1: mondeling; deel 3: schriftelijk) heeft vermoedelijk de resultaten niet ongunstig beïnvloed. Ernstige feiten, waarbij schaamtegevoelens een grotere rol kunnen spelen, worden in de mondelinge vragenlijst juist vaker genoemd dan in de zelf ingevulde vragenlijst het geval is. Het feit dat mondelinge enquêtes vaak even goede resultaten geven als zelf ingevulde vragenlijsten, is al vaker opgemerkt. In studies naar een ander gevoelig onderwerp, nl. 'selfreport' delinquentie (waarbij aan respondenten gevraagd wordt of zij bepaalde misdrijven weleens hebben begaan) zijn dergelijke resultaten ook gevonden (zie bv. Hindelang, Hirschi en Weis, 1981).

Enige voorzichtigheid is geboden bij het trekken van conclusies. Ten eerste gaat het om zeer kleine aantallen. Ten tweede gaat het hier om feiten uit deel 3, waarvan we al gezien hebben dat op zijn hoogst de helft van de respondenten deze als 'handtastelijkheden' hebben opgevat zoals in deel 1 omschreven. Dit geldt uiteraard niet voor exhibitionisme. Maar hiervoor hebben we geen relaties gevonden tussen kenmerken van de feiten en het opgeven in een mondeling interview (in deel 1). In onze volgende stap zullen we kijken of het al of niet vermelden van feiten in deel 1 wel verbonden is aan kenmerken van de respondent.

2.5 Is het al dan niet opgeven van slachtofferschap gerelateerd aan socio-demografische variabelen?

2.5.1 Slachtofferschap van seksuele intimiteiten en enkele socio-demografische variabelen

Het is een bekend feit uit de ESM (Van der Heijden, 1984) dat slachtofferschap van seksuele intimiteiten vaker wordt opgegeven door bepaalde groepen: vrouwen geven veel meer slachtofferschap op dan mannen; jongeren

---

veel meer dan ouderen; in de grote steden (met meer dan 100.000 inwoners: de 'C5'-gemeenten) wordt er veel meer opgegeven dan elders; hoger opgeleiden vermelden meer dan lager opgeleiden.

In verband met de relatie opleidingsniveau-slachtofferschap is gewezen op de mogelijkheid dat hoger opgeleiden meer feiten vermelden omdat hun tolerantiegrens wat betreft sexuele intimiteiten lager is (Van der Heijden, 1984). Hierdoor zullen ze bepaalde gebeurtenissen sneller als 'ongewenste intimiteiten' definiëren.

Omdat met inkomen geen verband is gevonden, nemen we deze variabele niet meer mee in de volgende analyses.

Allereerst hebben we gecontroleerd of dezelfde relaties gelden tussen slachtofferschap en de socio-demografische variabelen wanneer slachtofferschap volgens deel 1 of volgens deel 3 gemeten wordt. De gegevens hebben we geanalyseerd met behulp van loglineaire analyse (Fienberg, 1979). Bij deze methode wordt getoetst in hoeverre een hypothetisch model afwijkt van de gevonden frequenties. In de bijlage (tabel 1.3a tot en met tabel 1.5b) worden de resultaten gepresenteerd. We beginnen met de invloed van geslacht: zowel in deel 1 als in deel 3 blijken vrouwen vaker het slachtoffer te zijn van sexuele intimiteiten (tabel 1.3a tot en met 1.4b). De invloed van de andere drie socio-demografische variabelen is onderzocht door ze alle drie tesamen te bestuderen in hun relatie tot slachtofferschap van exhibitionisme en van handtastelijkheden, volgens deel 1 en volgens deel 3 (tabel 1.3 tot en met 1.4a). Dit is nodig omdat de socio-demografische variabelen (zoals bv. leeftijd en opleiding) sterk samenhangen. Om te controleren of de invloed van elke variabele blijft bestaan onder constanthouding van de andere variabelen, moeten alle betrokken variabelen worden bestudeerd in een enkele analyse. In deze analyse worden dus vierdimensionale kruistabellen bestudeerd met behulp van loglineaire analyse. Hieruit blijkt dat zowel urbanisatiegraad, leeftijd als opleidingsniveau zijn gerelateerd aan slachtofferschap van exhibitionisten, zowel volgens de gegevens van deel 1 als van deel 3. We besluiten dat de verschillen tussen de twee vragenlijsten (methode van afname en het type vraagstelling) geen andere socio-demografische karakterisering van de groepen slachtoffers opleveren.

2.5.2 Het al dan niet vermelden van slachtofferschap, gerelateerd aan de socio-demografische variabelen

Er zijn respondenten (zoals al eerder is gebleken)

---

die in deel 1 slachtofferschap van handtastelijkheden of van exhibitionisme hebben gemeld maar dit in deel 3 niet meer opgeven. Het omgekeerde komt ook voor: sommige respondenten geven alleen slachtofferschap op in deel 3 maar vermelden geen gelijksoortige feiten in deel 1. Er zijn echter een aantal verschillen tussen de delen 1 en 3. De vragen uit deel 3 zijn concreter dan de vragen uit deel 1. Bovendien hebben de respondenten de vragen uit deel 3 zelf mogen invullen, terwijl de antwoorden op de vragen uit deel 1 mondeling aan een enquêtrice zijn gegeven. We hebben ook vastgesteld dat het aantal slachtoffers in deel 3 was gestegen ten opzichte van deel 1. We zullen nu onderzoeken of het al dan niet vermelden van feiten in deel 1 en/of in deel 3 verband houdt met socio-demografische kenmerken. Onze bedoeling is om op een andere wijze dan in de vorige paragraaf te onderzoeken of de methode van afname van de enquête (mondeling of schriftelijk) een rol speelt bij het beantwoorden van de vragenlijsten.

In het vorige hoofdstuk hebben we al het vermoeden uitgesproken dat, wanneer de respondenten de vragen schriftelijk kunnen beantwoorden, schaamtegevoelens een minder grote rol spelen. In het verlengde hiervan lijkt het mogelijk dat, als de methode van afname invloed uitoefent op de resultaten, deze invloed niet in gelijke mate geldt voor verschillende socio-demografische groepen. Men zou kunnen verwachten dat bv. vrouwen, lager opgeleiden of oudere mensen vaker slachtofferschap van seksuele intimiteiten durven te vermelden als ze schriftelijk antwoord kunnen geven. Dan speelt gêne of verlegenheid een minder grote rol.

Als er verschillen zouden zijn tussen mannen en vrouwen in hun antwoorden op deel 3 ten opzichte van deel 1 dan betekent dit dat er (in termen van loglineaire analyse) een tweede-orde-interactie is tussen drie variabelen: slachtofferschap volgens deel 1, volgens deel 3 en geslacht. Met andere woorden: de relatie tussen deel 1 en deel 3 is verschillend voor mannen en vrouwen. Dit zou het geval zijn als vrouwen vaker slachtofferschap pas in deel 3 'durven' op te geven, omdat ze de vragen van deel 3 schriftelijk kunnen beantwoorden.

Om dit te onderzoeken hebben we driedimensionele kruistabellen geanalyseerd met behulp van loglineaire analyse (Fienberg, 1979). Bij deze methode wordt getoetst in hoeverre een hypothetisch model afwijkt van de gevonden frequenties. Allereerst hebben we gekeken naar de antwoorden op de vragen naar handtastelijkheden volgens deel 1 en naar de antwoorden op de vragen naar handtastelijkheden volgens deel 3 (gemeenschap, ont-kleden, betasten, hinderlijk volgen, andere seksuele dingen). Deze twee variabelen zijn gerelateerd aan

---

---

achtereenvolgens: geslacht, leeftijd, urbanisatiegraad en opleidingsniveau. In bijlage II.3 zijn enkele gegevens over deze analyses opgenomen. Uit de resultaten blijkt dat er relaties zijn tussen slachtofferschap (volgens deel 1 en deel 3) en elk van de socio-demografische variabelen. Er wordt ook steeds een sterk verband gevonden tussen de twee maten van slachtofferschap. Maar er is geen tweede-orde-interactie tussen de antwoorden op deel 1, deel 3 en de socio-demografische variabelen. De relatie tussen het al dan niet opgeven van handtastelijkheden in deel 1 en daarna in deel 3 wordt dus niet beïnvloed door socio-demografische factoren.

We hebben dezelfde analyses uitgevoerd voor het al dan niet vermelden van exhibitionisme in deel 1, deel 3 en de socio-demografische variabelen. De conclusies zijn identiek. Geslacht, leeftijd, urbanisatiegraad en opleidingsniveau beïnvloeden niet de relatie tussen deel 1 en deel 3.

Deze resultaten wijzen op drie belangrijke punten: ten eerste geven ze aan dat de methode van afname waarschijnlijk geen invloed heeft gehad op de resultaten en op de verschillen die zijn gevonden in slachtofferpercentages.

Ten tweede wijzen de resultaten erop dat een deel van de verschillen in slachtofferpercentages waarschijnlijk te wijten is aan 'random'fouten, aangezien ze op geen enkele wijze verband houden met socio-demografische variabelen.

Tenslotte menen we, vooral op basis van de gegevens van het vorige hoofdstuk, dat de concretere vraagstelling in deel 3, en niet de methode van afname, verantwoordelijk is voor het hogere slachtofferpercentage dat daar aangetroffen wordt.

---

3 VERGELIJKING VAN DE CBS-GEGEVENS/LEIDSE ONDERZOEK

In dit hoofdstuk willen we niet meer, zoals hiervoor is gebeurd, de gegevens van twee typen vraagstellingen binnen een onderzoek bestuderen, maar de cijfers van twee verschillende onderzoeken naast elkaar leggen. We zullen de gegevens uit de ESM '84 vergelijken met het onderzoek van Ensink en Albach (1983) dat in Leiden plaatsvond. Dit Leidse onderzoek verschilt in een aantal opzichten van de ESM en we zullen daarom allereerst enkele kenmerken van deze studie bespreken.

3.1 Het Leidse onderzoek

Het was de bedoeling van Ensink en Albach om op zeer uitvoerige wijze sexuele intimiteiten (of zoals zij het zelf noemen: sexueel geweld) te meten. zij hebben een groot aantal vragen over dit onderwerp gesteld en kwamen dan ook tot een enorm percentage slachtoffers: 90% van de vrouwen vermeldde ooit slachtoffer te zijn geworden van sexueel geweld.

Dit is aanzienlijk meer dan blijkt uit de ESM '84: volgens de gegevens van deel 3 is gemiddeld 33,2% van de respondenten ooit slachtoffer geworden van sexuele intimiteiten: 14,2% van de mannen en 49,5% van de vrouwen. Er zijn echter belangrijke verschillen tussen de twee onderzoeken die de verschillen in slachtofferpercentages kunnen verklaren: ten eerste wat betreft de steekproefsamenstelling, ten tweede wat betreft de vraagstelling.

3.1.1 De steekproefsamenstelling

De steekproefsamenstelling verschilt op drie belangrijke punten. Ten eerste: in het Leidse onderzoek zijn alleen vrouwen ondervraagd, terwijl in de ESM zowel mannen als vrouwen zijn vertegenwoordigd.

Ten tweede heeft Leiden meer dan 100.000 inwoners en wordt dus als C5-gemeente ingedeeld. In de ESM daarentegen zijn de respondenten verspreid over alle urbanisatieniveaus.

Ten derde zijn in het Leidse onderzoek vrouwen ondervraagd tussen 16 en 55 jaar oud. In de ESM is alleen een ondergrens aanwezig: respondenten moeten minstens 15 jaar oud zijn. In deze steekproef is 27% van de respondenten 56 jaar of ouder.

Aangezien geslacht, leeftijd en urbanisatie sterk gerelateerd zijn aan slachtofferschap, ligt het in de verwachting dat het Leidse onderzoek tot hogere slachtofferpercentages komt.

3.1.2 De non-respons

Bij de oorspronkelijke steekproef van de ESM (n=10931) was de non-respons 32%. Vervolgens weigerde ongeveer 10% van de geselecteerde groep (eenkwart van de totale steekproef) om de vragenlijst van deel 3 in te vullen. De non-respons in het Leidse onderzoek was 30%. In dit opzicht verschillen de onderzoeken dus niet veel van elkaar.

3.1.3 De vraagstelling

In het Leidse onderzoek zijn de vragen naar seksuele intimiteiten ingedeeld volgens vijf typen daders: onbekende daders, autoriteiten (bv. leraren, artsen), partners en familieleden. Op elk van de vijf series vragen (een serie per type dader) zijn de respondenten uitvoerig voorbereid. Deze uitvoerige voorbereiding is nogal zeldzaam en verklaart misschien ook een groot deel van de verschillen in slachtofferpercentages. Deze 'warming-up' (aldus de onderzoekers) bestond uit in totaal 17 voorbeelden van wat de onderzoekers als seksueel geweld beschouwden. In bijlage II worden hiervan enkele voorbeelden gegeven. Na elk voorbeeld werd een reeks vragen gesteld aan de respondenten over de geschetste gebeurtenis: "Als u iets dergelijks zou overkomen, hoe zou u dit vinden? Hoe zou u reageren? Hoe erg is het, wat is er erg aan? Hoe agressief vindt u de handelwijze van deze man?" Deze voorbereiding vormde een aanzienlijk deel van de vragenlijst. Na drie of vier voorbeelden (per type dader) werd vervolgens aan de respondent gevraagd of ze weleens "iets dergelijks" had meegemaakt, waarna een serie van vier tot tien feiten werd genoemd. Op deze wijze haalt men waarschijnlijk erg veel feiten naar vo-

---

ren bij vrouwen die deze misschien allang vergeten waren.

Zoals al eerder is vermeld is deel 3 van de ESM schriftelijk afgenomen. Bij de instructies voor de respondenten is gevraagd om elk feit slechts eenmaal op te geven (zie sectie 1.1). In het Leidse onderzoek is dit ook expliciet gevraagd bij de eerste drie reeksen vragen naar ervaringen met seksuele intimiteiten (ervaringen met onbekenden, bekenden en autoriteiten). Bij de laatste twee reeksen vragen kwam dit punt niet meer aan de orde.

Behalve de voorbereiding op wat de onderzoekers seksueel geweld noemden en de meer uitgebreide vraagstelling ernaar, is een ander verschil dat in het Leidse onderzoek geen nauwkeurige informatie beschikbaar is over gegevens van het laatste jaar. Het CBS heeft de gewoonte voornamelijk gegevens betreffende het jaar, voorafgaand aan het onderzoek, te publiceren. De meeste gegevens uit het Leidse onderzoek gaan over alles wat de vrouwen zich kunnen herinneren (wat we de ooit-vragen hebben genoemd).

3.1.4 De validiteit

We zullen beginnen met de definities van seksuele intimiteiten te geven die in beide onderzoeken worden gebruikt. We zullen daarna enkele aspecten bespreken die van invloed zijn op de validiteit van de hier gebruikte gegevens. We kunnen hier niet uitgebreid op het validiteitsprobleem ingaan. De gegevens ontbreken hiervoor en het accent van deze studie ligt op de vergelijking van de resultaten van de vragenlijsten.

Men kan alleen uitspraken doen over de validiteit van een operationalisatie als men de definitie in beschouwing neemt. In het Leidse onderzoek hanteren Ensink en Albach (1983) de volgende definitie: Seksueel geweld definiëren we als de schending van lichamelijke en/of integriteit en/of autonomie, welke schending betrekking heeft op de primaire en/of secundaire geslachtskenmerken van de persoon. We onderscheiden vier soorten seksueel geweld: ongewenste initiatieven, psychisch geweld, fysiek geweld en machtsmisbruik op seksueel gebied.

Deze definitie is zeer veelomvattend. Er vallen allerlei gedragingen onder die we als pogingen tot seksueel geweld kunnen omschrijven. Men kan erover twisten of een dergelijke definitie wenselijk is en of men, met zo'n

---

ruime definitie, nog wel over sexueel geweld moet spreken in plaats van sexuele intimiteiten. Waarschijnlijk oordelen de respondenten daar zelf vrij genuanceerd over. Uit de ESM '84 bleek dat erg veel ervaringen met sexuele intimiteiten als niet ernstig werden beschouwd, dit geldt ook voor de ervaringen die onder gemeenschap zijn vermeld (Van der Heijden, 1984). Maar, onafhankelijk van de ernst van de feiten zoals de respondenten dat ervaren, moet de onderzoeker de vrijheid hebben om zelf te kunnen besluiten wat hij precies wil meten. We zullen de term sexueel geweld zelf niet overnemen. Omdat het tot nu toe alleen over 'sexuele intimiteiten' hebben gehad gaan we daar nu mee door, ook al hebben we het over gegevens uit het Leidse onderzoek.

Om een begrip dat zo veelomvattend is te kunnen meten, lijkt het noodzakelijk om uitgebreid vragen te stellen. Dit is dan ook wat Ensink en Albach (1983) hebben gedaan. Er zijn niet minder dan 44 vragen gesteld over sexuele intimiteiten! De gegevens bestrijken, behalve feiten, ook ervaringen die bv. als pogingen kunnen worden omschreven, en die daarom niet passen in te eng geformuleerde vragen. Een voorbeeld is (zie ook bijlage II.3): "een man overdonderde mij". Men zou als kritiek op deze formulering kunnen opmerken dat niet echt duidelijk wordt gemaakt wat deze vrouw overkwam. Maar binnen scherp afgebakende vragen passen dit soort ervaringen niet en zouden ze dus niet gecodeerd kunnen worden, terwijl ze wel vallen binnen de grenzen van de definitie. En inderdaad is gebleken, uit onze studie en de gegevens van het Leidse onderzoek, dat veel ervaringen met sexuele intimiteiten tal van aspecten bevatten en zich daarom moeilijk laten indelen.

Ook de Leidse methode levert geen perfecte informatie op, zo is gebleken uit het kwalitatieve gedeelte van dit onderzoek. Sommige vragen over sexuele intimiteiten bleken toch verkeerd te zijn begrepen door de respondenten en zijn niet door alle respondenten op dezelfde wijze opgevat. Sommige ervaringen zijn verkeerd gecodeerd. De onderzoekers zelf besluiten dan ook dat hun vragenlijst wel enige verbetering behoeft (Ensink en Albach, 1983, p.61). Maar de gevolgde methode (een groot aantal vragen in combinatie met het geven van voorbeelden) heeft waarschijnlijk toch een aantal voordelen. Men moet hierbij bedenken dat het bij slachtofferschap gaat om feiten die relatief weinig voorkomen en snel kunnen worden vergeten als ze niet zo ernstig zijn. Wanneer deze feiten onder de definitie van de onderzoeker vallen, ook als respondenten ze niet als ernstig beschouwen, is het wel de bedoeling om ze te meten. Voorbeelden en een uitgebreide vraagstelling kunnen als geheugensteun fungeren. Schneider (1981) be-

---

spreekt de voordelen van een dergelijke aanpak. We vermoeden dat een groot deel van het verschil in de slachtofferpercentages van het Leidse onderzoek en de ESM '84 door dit verschil in aanpak kan worden verklaard. Globaal menen we te kunnen concluderen dat de validiteit van de Leidse studie redelijk kan worden genoemd.

De definitie van sexuele intimiteiten die bij de ESM (deel 3) wordt gehanteerd is, net als die van het Leidse onderzoek, nogal ruim:

Het tegen zijn of haar wil te maken hebben met
gedrag van sexuele aard, ongeacht de ernst ervan.

Het is moeilijk om te weten in hoeverre de gegevens van de ESM '84 (deel 3) valide zijn. er is geen kwalitatief materiaal verzameld om de kwantitatieve gegevens te controleren op hun waarde.

Uit de vergelijking van de definitie met de vragenlijst blijkt dat in de vragenlijst het accent ligt op voltooide feiten (behalve voor gemeenschap, waar ook pogingen konden worden gemeld). Als men sexuele intimiteiten ruim definieert, valt er een grote verscheidenheid aan ervaringen onder. Veel van deze ervaringen laten zich moeilijk categoriseren. Een groot aantal gebeurtenissen dat wel onder de definitie valt, kan waarschijnlijk niet goed worden ondergebracht bij een van de acht vragen uit deel 3 (zie ook sectie 1: de bespreking van de vragenlijsten van de ESM '84). Voorbeelden hiervan die zijn ontleend aan het Leidse onderzoek:

- als een man sexuele voorstellen doet, hoort dit dan bij sexuele opmerkingen;
- als een vrouw bedreigd wordt met een wapen, moet dit dan worden ondergebracht bij poging tot gemeenschap?

Bovendien moet men, als de gehanteerde definitie zeer ruim is, een groot aantal vragen stellen wil men het hele gebied kunnen bestrijken dat onder de defintie valt. In de ESM (deel 3) wordt er een kleiner aantal vragen gesteld dan in het Leidse onderzoek. We menen daarom dat de vragenlijst van de ESM (deel 3) een kleiner terrein bestrijkt in verhouding tot de gehanteerde definitie dan in het Leidse onderzoek het geval is.

We hebben hierboven beschreven dat het Leidse onderzoek aanzienlijke verschillen vertoont met de ESM '84, zowel wat de steekproefsamenstelling als wat de vraagstelling betreft. We zullen nu proberen -via een aantal ingrepen- de resultaten van de twee onderzoeken wat beter vergelijkbaar te maken.

3.2 De vergelijking van de twee onderzoeken

We zullen nu enkele aanpassingen op beide onderzoek-gegevens bespreken die ons in staat moeten stellen om de resultaten beter te kunnen vergelijken.

3.2.1 Een selectie op de CBS-gegevens

We zagen hiervoor dat de steekproef van de ESM '84 een veel bredere groep omvat dan het Leidse onderzoek. Om de vergelijking tussen beide mogelijk te maken zullen we een selectie toepassen op de CBS-gegevens: we zullen alleen de vrouwen selecteren die in C5-gemeenten (<100.000 inwoners) wonen en die in de leeftijdsklasse zitten van 16 t/m 55 jaar. Dit heeft als gevolg dat we 270 respondenten overhouden die aan deze criteria voldoen. Hierdoor is wat betreft geslacht, leeftijd en urbanisatiegraad de CBS-steekproef globaal gelijkgeschakeld aan die van het Leidse onderzoek.

In het Leidse onderzoek zijn aanzienlijk meer vragen gesteld over seksuele intimiteiten dan in deel 3 van de ESM het geval is. We hebben geprobeerd deze vragen bij elkaar te nemen en in te delen op dezelfde wijze als de vragen uit deel 3 van de ESM '84.

In de Leidse studie komen (ongeveer) dezelfde vragen een aantal keren voor. Zo is bv. een aantal malen gevraagd (voor verschillende typen daders) of "een man handtastelijk werd". We hebben de scores van vragen van gelijke aard gesommeerd en we kunnen ze dan vergelijken met de variabelen uit de ESM.

De overeenkomst tussen de variabelen uit de twee onderzoeken is niet perfect. Om de vergelijking toch mogelijk te maken hebben we sommige vragen ruim geïnterpreteerd.

Het was mogelijk om voor de volgende begrippen uit de ESM 'parallel'variabelen samen te stellen in het Leidse onderzoek: 'exhibitionisme', 'opmerkingen/gebaren', 'hinderlijk volgen', 'gemeenschap', 'ontkleden', 'betasten', 'naakt poseren' en 'partnerruil' (de vragen over naakt poseren en partnerruil in het ESM-bestand konden alleen worden ingevuld wanneer de respondent gemeenschap tijdens 1983 had vermeld, het zijn dus dubbeltellingen van de variabele 'gemeenschap'. Vragen uit het Leidse onderzoek die niet in te delen waren in de begrippen van de ESM (deel 3) waren bv. allerlei pogingen tot seksuele intimiteiten zoals: 'een man gebruikte een

truc' of 'dreigde met een wapen'. In bijlage 2.2 wordt uiteengezet welke variabelen uit het Leidse onderzoek gebruikt zijn. We zullen nu de resultaten bespreken van de analyses.

3.3 De vergelijking van het Leidse onderzoek en de ESM '84: de resultaten van de analyses

3.3.1 Zijn er meer slachtoffers van seksuele intimiteiten in het Leidse onderzoek?

In tabel 8 worden de frequentieverdelingen gepresenteerd.

Tabel 8: Respondenten die slachtoffer zijn geworden van seksuele intimiteiten, volgens het Leidse onderzoek en de ESM '84 (ooit, %)

	Leidse onderzoek	ESM '84
exhibitionisme	35,9	28,5
seksuele opmerkingen/gebaren	51,1	50,0
hinderlijk volgen	43,8	19,3
gedwongen gemeenschap	7,6	15,2
ontkleden	5,4	5,6
betasten	60,5	31,1
naakt poseren*	0,8	--
partnerruil*	2,5	2,2
som**	83,3	64,4
n	276	270

* "partnerruil" en "naakt poseren" vormen in het CBS-bestand een onderdeel van de variabele "gemeenschap" en betreffen alleen gegevens over 1983.

** de variabele "som" is samengesteld uit alle andere feiten behalve

"naakt poseren" en "partnerruil" (omdat deze alleen gegevens over 1983 betreffen in het CBS-bestand).

Van een aantal variabelen zijn de slachtofferpercentages bijna identiek. In het Leidse onderzoek en het CBS-bestand zijn de percentages voor seksuele opmerkingen (respectievelijk 51,1 en 50,0), ontkleden (respectievelijk 5,4 en 5,6), naakt poseren (respectievelijk

0,8 en 0), en partnerruil (respectievelijk 2,5 en 2,2) bijna gelijk. Gemeenschap wordt vaker opgegeven in het CBS-onderzoek (15,2 vs. 7,6). Drie feiten worden in het Leidse onderzoek vaker opgegeven: exhibitionisme (35,9 vs. 28,5), hinderlijk volgen (43,8 vs. 19,3) en betasten (60,5 en 31,1). Als we naar het totaal kijken dan levert het Leidse onderzoek een slachtofferpercentage van 83,3 op en de ESM '84 64,4: een verschil van bijna 19%.

Dit verschil ontstaat voornamelijk -gezien de frequentieverdelingen- doordat in het Leidse onderzoek betasten en hinderlijk volgen veel vaker werden gemeld.

Deze gegevens lijken het idee te bevestigen (wat op zichzelf logisch is, maar niet altijd wordt toegepast) dat naarmate men specifiekere vragen stelt, meer informatie wordt verkregen van de respondenten (Schneider, 1981; Kalton and Schuman, 1982). Als we naar de variabelen kijken die verschillen te zien geven tussen de twee onderzoeken, dan kan men hierover het volgende vaststellen:

- Over betasten zijn in het Leidse onderzoek vijf vragen gesteld. We vinden dan ook een veel hoger slachtofferpercentage voor betasten in het Leidse onderzoek.
- Over hinderlijk volgen, dat in het Leidse onderzoek ook veel vaker wordt vermeld, is slechts een vraag gesteld (in beide onderzoeken), maar er werd wel in het Leidse onderzoek een uitgebreid voorbeeld van gegeven.
- Gemeenschap wordt in het CBS-bestand vaker opgegeven. Dit is een vraag die expliciet werd gesteld aan de respondenten in de ESM, terwijl dit niet in het Leidse onderzoek het geval is. We hebben dit begrip dan ook ruim moeten opvatten om drie vragen in het Leidse onderzoek als 'gemeenschap' te bestempelen (zie ook bijlage 2 waar dit onderdeel werd besproken).

Als we het bovenstaande in gedachten houden, dan worden de verschillen in slachtofferpercentages die uit de twee onderzoeken naar voren komen begrijpelijker.

3.3.2 Het verdwijnen van het verband met opleiding

We hebben al eerder (in hoofdstuk 2.5) gewezen op de sterke band die gevonden wordt in de ESM tussen het opgeven van seksueel geweld en het opleidingsniveau. Dit wordt vaak in verband gebracht met het vermoeden dat mensen met een hoge opleiding minder tolerant zijn ten aanzien van allerlei seksuele intimiteiten. Deze lagere

---

tolerantiegrens zou verklaren waarom zij meer seksueel geweld opgeven (i.p.v. meemaken!) in interviews. Vertekeningen door opleidingsniveau in slachtofferstudies zijn een vrij algemeen verschijnsel (Sparks, 1976, 1981). Het participeren aan een interview is typisch een 'middle-class game' dat mensen met een relatief hogere opleiding makkelijker aangaat (Sparks, 1976, p.33). (Sparks, 1981, p.60) presenteert ook gegevens die erop wijzen dat er een sterke relatie is tussen opleidingsniveau en het definiëren van feiten als geweld. Naarmate het opleidingsniveau stijgt, wordt de definitie van geweld ruimer. Een opmerkelijk verschijnsel is dat er tussen opleiding en de verschillende variabelen in het Leidse onderzoek geen verband wordt gevonden, terwijl deze verbanden er steeds wel zijn in de ESM '84. Er zijn twee uitzonderingen. De relatie van partnerruil met opleiding is significant in het Leidse onderzoek en niet in het CBS-onderzoek; het verband opleidingsniveau-ontkleeden is niet significant in beide onderzoeken ($p > .05$).

Tabel 9: Slachtofferschap van seksuele intimiteiten naar opleiding voor de ESM; 84 en het Leidse onderzoek (ooit, %)

Opleiding*	Leidse onderzoek	n	ESM '84	n
laag	82,8	145	41,3	104
midden	85,0	60	72,1	86
hoog	83,1	71	89,2	74
totaal	83,3	276	64,8	264
$\chi^2=0,16; df=2; p=.92$		$\chi^2=46,37; df=2; p<.001$		

*opleiding is ingedeeld als volgt bij de ESM-gegevens:

laag betekent:

1e niveau: gewoon lager onderwijs, buitengewoon lager onderwijs;

2e niveau: 1e trap: voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (t/m leerjaar 3), hoger algemeen voortgezet onderwijs (t/m leerjaar 3), middelbaar algemeen voortgezet onderwijs, lager beroepsonderwijs, voortgezet buitengewoon onderwijs.

midden betekent:

2e niveau: 2e trap: voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (leerjaar 4 en hoger) hoger algemeen voortgezet onderwijs (leerjaar 4 en hoger), middelbaar beroepsonderwijs

hoog betekent:

3e niveau: hoger beroepsonderwijs, wetenschappelijk onderwijs.

In het Leidse onderzoek is de indeling identiek aan de CBS-indeling.

Laag : LO, LBO, MAVO.

Midden: MBO, HAVO, VWO.

Hoog : HBO, WO.

In tabel 9 worden de gegevens gepresenteerd voor het totale slachtofferpercentage. We zien daarin dat er geen

---

verband tussen slachtofferschap en opleidingsniveau gevonden wordt in het Leidse onderzoek maar wel in de ESM '84. We willen hieraan de volgende interpretatie geven:

- Wat betreft de ESM '84 is gebleken dat voor relatief grote groepen respondenten de vragen blijkbaar niet voldoende eenduidig waren. Waarschijnlijk daarom hebben deze respondenten ofwel in deel 1 slachtofferschap gemeld en in deel 3 niet, ofwel het omgekeerde. In dit onderzoek vinden we ook een sterk verband tussen opleiding en slachtofferschap.
- Het Leidse onderzoek heeft een heel andere opzet dan de ESM '84: de vragenlijst is aanzienlijk uitgebreider dan deel 3 van het CBS-onderzoek. Bovendien werden de respondenten uitvoerig voorbereid op de vragen door middel van de voorbeelden van seksuele intimiteiten. Deze voorbeelden zouden als effect kunnen hebben dat ze de definities van de onderzoekers (nl. wat als seksuele intimiteiten moet worden beschouwd) doorgeven aan de respondenten. Hierdoor wordt voor de respondenten duidelijk welke informatie van hen verlangd wordt. Een andere verklaring is de zeer uitgebreide vraagstelling die Ensink en Albach hanteren. Interessant vergelijkingsmateriaal biedt het onderzoek van Van der Ploeg, Van Buuren, Westmann e.a. (1985). Daarin zijn nl. ook vijf vragen over seksuele intimiteiten gesteld aan een representatieve steekproef van inwoners uit vier steden van Nederland. Net als Ensink en Albach hebben ze de vragen ingedeeld naar type dader en geven ze in de vraagstelling door middel van voorbeelden aan, wat er als informatie verlangd wordt. Het verschil is, dat Ensink en Albach 44 zeer gedetailleerde vragen stellen, terwijl Van der Ploeg er 'slechts' 5 stelt, die algemener van karakter zijn. Op basis van deze vergelijking menen we te mogen concluderen dat vooral door de invloed van de zeer concrete vraagstelling, de vertekening door opleiding verdwijnt. Het lijkt alsof door de preciesere vraagstelling de definieringsprocessen van de respondenten omzeild worden. Men vraagt rechtstreeks naar feiten in plaats van naar evaluaties. Een uitgebreide vraagstelling fungeert waarschijnlijk ook als 'geheugensteuntje', wat bij enquêtes naar slachtofferschap belangrijk is.

Het belang van definiëringsprocessen (voor slachtofferstudies in het algemeen zie ook Sparks, 1976, 1981), zeker bij een begrip als seksuele intimiteiten, wordt ondersteund door een artikel van Ruback, Greenberg en Westcott (1984), waarin ze het besluitvormingsproces beschrijven dat een slachtoffer doormaakt bij slachtoffer-

---

ferschap en de grote invloed van de omgeving op dit proces. De eerste stap in dit proces is het labelen van een feit als een 'delict'. Dit is in veel gevallen niet evident. De auteurs noemen een aantal factoren die op dit labelingsproces van invloed zijn. Deze factoren zullen meer invloed hebben naarmate de delictsituaties ambiguer zijn. Van belang voor ons zijn twee van deze factoren:

- ten eerste delicten die in een bekende omgeving plaats vinden bezorgen slachtoffers meer onzekerheid dan gebeurtenissen in een onbekende omgeving, waar delicten eerder worden verwacht plaats te vinden;
- ten tweede: de aard van de gebeurtenis op zichzelf is van belang. Een voorbeeld is de relatie met de dader. De auteurs geven het voorbeeld van een vrouw die een afspraak heeft met een man:

"Some crimes are inherently more ambiguous than others. For example, determining whether or not an incident is a rape may be difficult when it occurs in the context of a dating relationship - particularly if the woman uses only a verbal protest, if she protests late in the course of sexual activity, and if the man applies minimal force (Shotland & Goodstein, 1983). One might speculate that victims who encountered or expected such judgements from others would tend not to label the event 'rape'".

Pogingen tot het plegen van delicten zijn vaak ook moeilijk te interpreteren voor degene die dit meemaken, aldus Ruback, Greenberg en Westcott (1984).

Al deze factoren zijn van toepassing op sexuele intimiteiten. Een groot aantal van de feiten die onderzoekers als sexuele intimiteiten opvatten zijn ambigu voor de slachtoffers: het betreft soms pogingen tot een delict, het gaat vaak om een bekende dader en om een situatie in een bekende omgeving. Het sexuele aspect van de bedoelingen van de dader hoeft niet altijd duidelijk te zijn (bv. als de dader een arts is). Precies bij al dit soort feiten speelt de omgeving en, volgens onze gegevens, waarschijnlijk ook het opleidingsniveau een belangrijke rol in het definiëringsproces. In het Leidse onderzoek zijn de onderzoekers er vermoedelijk beter in geslaagd om datgene te meten waarin ze waren geïnteresseerd, doordat zij hun eigen definities beter in de vraagstelling hebben verwerkt.

We hebben ook vermeld dat een aantal feiten uit het Leidse onderzoek ook pogingen tot delicten betrof (zoals het dreigen met een wapen). dit aspect van sexuele intimiteiten is in het CBS-onderzoek waarschijnlijk

---

slecht gemeten omdat pogingen ingedeeld moesten worden onder een van de in de vragenlijst genoemde feiten. Maar juist bij pogingen is het soms moeilijk in te schatten waartoe die poging moest leiden. Als een vrouw wordt bedreigd met een wapen, moet dit dan onder een poging tot ontkleden, gemeenschap of betasten worden vermeld? Of heeft hij haar eerst gevolgd en hoort het feit dan te worden gecategoriseerd onder hinderlijk volgen?

Resumerend kunnen we besluiten dat zowel in de ESM als in het Leidse onderzoek van Ensink en Albach (1984) concrete vragen tot hogere slachtofferpercentages leiden. Wanneer men zorgvuldig de resultaten van de twee onderzoeken met elkaar vergelijkt (door de steekproeven beter vergelijkbaar te maken) worden de verschillen in slachtofferschap aanzienlijk kleiner, alhoewel men in het Leidse onderzoek hogere percentages blijft vinden voor de meeste delicten. Bovendien lijkt het erop dat de methode die in het Leidse onderzoek is gebruikt, nl. een uitgebreide vraagstelling naar seksuele intimiteiten, het voordeel oplevert dat de definities van de respondenten worden omzeild, waardoor beter gemeten wordt wat de onderzoeker wil meten. Dit heeft waarschijnlijk als gevolg dat de vaak geconstateerde relatie tussen opleiding en slachtofferschap verdwijnt.

---

4 SAMENVATTING EN DISCUSSIE

In het eerste deel van deze studie hebben we op inhoudelijke gronden de vraagstelling van de delen 1 en 3 van de ESM '84 met elkaar vergeleken.

Twee vragen uit deel 3 waren nieuw en bevatten geen overlapping met de vragen uit deel 1 (nl.: brieven/telfoontjes en gebaren/opmerkingen). Maar naar exhibitionisme is zowel in deel 1 als deel 3 op bijna identieke wijze gevraagd. Van vijf vragen is besloten dat respondenten ze waarschijnlijk als het begrip handtastelijkheden uit deel 1 zouden opvatten. Dit zijn de vragen naar gemeenschap, ontkleden, betasten, hinderlijk volgen en andere seksuele dingen.

Vervolgens hebben we onderzocht of de respondenten de indeling die op inhoudelijke gronden door de onderzoekers is gemaakt ook hebben toegepast. Hieruit blijkt dat de grootste groep van de respondenten die in deel 1 exhibitionisme vermeldde, dit eveneens in deel 3 deed. Respondenten hebben waarschijnlijk onder handtastelijkheden voornamelijk 'betasten' of 'gemeenschap' verstaan. Hinderlijk volgen is meestal niet onder handtastelijkheden vermeld. Over ontkleden en hinderlijk volgen kunnen we moeilijk uitspraken doen, gezien het kleine aantal respondenten die dit hebben vermeld. van de twee vragen waarvan we verwachtten dat ze niet als handtastelijkheden zouden worden vermeld blijkt dat:

- brieven/telefoontjes inderdaad bijna nooit als handtastelijkheden is opgegeven;
- gebaren/opmerkingen is toch door een klein deel van de respondenten als handtastelijkheden beschouwd.

Eveneens is gebleken dat steeds een relatief groot deel (ongeveer eenvijfde tot eenkwart) van de respondenten ofwel in deel 1 seksuele intimiteiten opgaf, maar niet in deel 3 of omgekeerd. we concluderen hieruit dat het begrip handtastelijkheden inderdaad zeer veelomvattend is en niet precies is opgevat zoals op inhoudelijk gronden werd verwacht.

We hebben daarna onderzocht of het al dan niet opgeven van seksuele intimiteiten (in deel 1) gerelateerd was aan

---

de aard van het feit (zoals dat in deel 3 werd omschreven). We hebben slechts één significant verband gevonden: wanneer de respondent gemeenschap als ernstig beoordeelde, werd dit feit wel vermeld in deel 1. We menen dat dit een indicatie is voor het feit dat een beperkte vragenlijst, zoals deel 1, een selectie van de meest ernstige feiten (naast de vertekeningen door opleiding) teweegbrengt. We hebben geen verband gevonden tussen het al dan niet vermelden van slachtofferschap in deel 1 en/of in deel 3 met de socio-demografische variabelen. we concluderen dat kenmerken van respondenten zoals geslacht, leeftijd, urbanisatiegraad en opleidingsniveau, geen invloed uitoefenen op het consistent beantwoorden van twee vragenlijsten binnen een enquête. Op basis van de hierboven vermelde resultaten menen we de volgende conclusies te mogen trekken:

- Onze resultaten wijzen erop dat de methode van afname van de twee vragenlijsten (deel 1: mondeling; deel 3: schriftelijk) vermoedelijk geen belangrijke invloed heeft gehad op de gevonden verschillen in slachtofferpercentages.
- Wat waarschijnlijk wel invloed heeft gehad, is het type vraagstelling (deel 1: algemeen; deel 3: concreter). Het hogere slachtofferpercentage in deel 3 is waarschijnlijk het gevolg van de meer concrete en uitgebreide vraagstelling die daar is gebruikt.

In het laatste deel van deze studie hebben we de resultaten van deel 3 (van de ESM '84) vergeleken met het onderzoek dat door Ensink en Albach (1983) in Leiden is uitgevoerd. In het Leidse onderzoek werd een groot aantal concrete vragen aan de respondenten gesteld. We hebben als uitleg hiervoor de hypothese geformuleerd dat dit type vraagstelling er waarschijnlijk voor zorgt dat de evaluatie van de respondenten over de feiten zelf werd omzeild, waardoor de validiteit van de gegevens steeg. We vermoeden dat, als gevolg hiervan, het (in de ESM gevonden) verband tussen slachtofferschap van seksuele intimiteiten en opleidingsniveau verdween. De CBS/WODC-slachtofferstudies zijn er nog niet geheel in geslaagd seksuele intimiteiten op valide wijze te meten. Dit geldt voor zowel deel 1 als voor deel 3.

Het feit dat er steeds een sterk verband is gevonden tussen slachtofferschap van seksuele intimiteiten en opleidingsniveau, suggereert dat men evenzeer het tolerantieniveau van respondenten ten aanzien van het verschijnsel meet. Dit geldt waarschijnlijk in mindere mate voor ernstige feiten, maar steeds sterker voor het gebied rond de minst ernstige zaken waarbij factoren zoals opleiding een grote rol spelen in het definiëringsproces. Maar juist voor dit randgebied van

---

feiten die weliswaar niet altijd strafbaar, maar wel uitermate hinderlijk of bedreigend zijn, is de belangstelling de laatste jaren toegenomen.

Een dalende tolerantie van respondenten ten aanzien van sexuele intimiteiten is niet alleen verbonden aan een hoger opleidingsniveau, maar ontwikkelt zich waarschijnlijk ook in de tijd. Zo zien we dat het aantal respondenten dat handtastelijkheden binnen opgaf, in vijf jaar tijd (van 1980 t/m 1984) is gestegen met 52%. (Zie Maandstatistiek politie, justitie en brandweer 35/9.) Men kan zich afvragen of er dan wel uitsluitend handtastelijkheden gemeten worden ofwel eveneens een bewustwordingsproces van respondenten over het probleem van sexuele intimiteiten in onze samenleving.

Wij gaan er in deze studie van uit, dat er een bepaald gedrag plaatsvindt dat we als sexuele intimiteiten definiëren. Dit gedrag is wat de onderzoeker in ieder geval (ook) wil registreren, onafhankelijk van de percepties en de evaluaties van zijn respondenten. Het adequaat registreren van gebeurtenissen is een ideaal dat slechts met veel moeite benaderd kan worden. In filosofische zin zou men kunnen volhouden dat er altijd alleen maar percepties worden gemeten. Zou dit zo zijn, dan is het probleem onoplosbaar. We stellen ons op het standpunt dat het de taak is van de onderzoeker om de gebeurtenissen zo zuiver mogelijk te meten. Daarbij moet de ruimte voor eigen interpretatie door de respondent zo klein mogelijk gehouden worden. Een ander standpunt zou kunnen zijn dat de onderzoeker zich beperkt tot het meten van wat zijn respondenten als sexuele intimiteiten ervaren. De percepties van de respondent staan dan centraal in plaats van de definitie en de operationalisatie van de onderzoeker. Voor de ESM zou dit kunnen betekenen dat men door blijft gaan met het stellen van de vragen naar handtastelijkheden. Men meet dan wat de respondenten als handtastelijkheden definiëren. Dat de definities voor dit begrip voor verschillende categorieën respondenten een andere inhoud hebben, is een gegeven dat van minder belang is en dat ook niet als problematisch ervaren hoeft te worden. Door zich op dit standpunt te stellen heeft men een aantal operationalisatievraagstukken opgelost. Maar naar onze mening is dit toch geen juiste aanpak. Wij vinden, kort samengevat, dat de onderzoeker feiten en niet alleen meningen dient te meten als het om sexuele intimiteiten gaat. Dit betekent niet, dat percepties van mensen niet belangrijk zouden zijn en geen onderwerp van wetenschappelijk onderzoek kunnen vormen. Integendeel; maar juist als we geïnteresseerd zijn in percepties van respondenten, menen we dat het van groot belang is om onderscheid te maken tussen feiten enerzijds en evalua-

---

ties en meningen anderzijds. Als dit onderscheid niet of onvolledig wordt gemaakt, bestaat het gevaar dat er nl. helemaal geen uitspraken kunnen worden gedaan, noch over percentages slachtoffers van seksuele intimiteiten, noch over hoe die ervaringen geëvalueerd worden door respondenten.

Dit probleem is misschien relatief onbelangrijk, als de wijze waarop mensen seksuele intimiteiten beoordelen constant is. Maar onze gegevens wijzen erop dat de perceptie ervan gerelateerd is aan verschillende socio-demografische kenmerken en zich bovendien ontwikkelt in de tijd.

We hebben al gezien dat opleidingsniveau de ervaringen van mensen kleurt. Bovendien weten we dat verschillende socio-demografische variabelen onderling samenhangen. Opleidingsniveau is gerelateerd aan sociaal-economische status (SES) en aan het inkomeniveau. Vrouwen zijn vaak wat minder goed opgeleid, hebben een lagere SES en een lager inkomen dan mannen. Als de onderzoeker het voorkomen van seksuele intimiteiten of van de percepties van mensen hierover wil bestuderen in relatie tot socio-demografische kenmerken, is het onderscheid tussen feiten en meningen noodzakelijk. Bovendien is het zo dat de evaluatie van seksuele intimiteiten zich ontwikkelt in de tijd, waarbij deze ontwikkeling vermoedelijk niet identiek is voor verschillende socio-demografische groepen. Als we dus willen weten hoe deze ontwikkeling van gebeurtenissen en van meningen verandert in de loop der jaren, is ook hiervoor het onderscheid tussen feiten en oordelen een vereiste. Als dit onderscheid er niet is dan kan men, strikt genomen, niets zeggen over de ontwikkelingen, zelfs als de slachtofferpercentages gelijk blijven. Het zou zeer goed mogelijk zijn dat het reële aantal ervaringen afneemt, terwijl de gevoeligheid van de respondenten (of het aantal respondenten met een lagere tolerantiedrempel) toeneemt.

Deze overwegingen geven naar ons gevoel aan, dat het volstaan met het meten van percepties onvoldoende informatie oplevert. Wanneer men seksuele intimiteiten wil meten en de validiteit van de meting wil verhogen, is het belangrijk om grote zorg te besteden aan de operationalisatie van het concept.

Het werken met zeer gedetailleerde vragen zoals Ensink en Albach hebben gedaan, lijkt ons in dit verband zeer nuttig. Hierdoor kan de vertekening die door opleidingsniveau optreedt vermoedelijk worden omzeild. Dit wil niet zeggen dat andere onderzoekers de definities moeten overnemen die in het Leidse onderzoek werden gebruikt. Bovendien kan het opnemen van expliciete vragen naar pogingen tot het plegen van bepaalde delicten (zo-

---

---

als het bedreigd worden met een mes) ook nuttige extra informatie opleveren. We hopen met deze studie een kleine stap te hebben gezet in de richting van een verbetering van het inzicht omtrent de constructie van een meetinstrument en in het bijzonder het meten van het begrip 'sexuele intimiteiten'.

LITERATUURLIJST

Ensink, B. en F. Albach. Angst voor sexueel geweld; van overdreven angst naar gerechtvaardigde woede. Leiden, Werkgroep vrouwenstudies, Faculteit der sociale Wetenschappen, 1983.

Fienberg, S.E. The analysis of cross-classified categorical data. Cambridge (MASS), MIT press, 1979.

Heijden, A.W.M. Slachtofferschap van misdrijven in 1984. Maandstatistiek politie, justitie en brandweer, 29e jrg., nr. 9, september 1985, blz.8-22.

Hindelang, M.J., T. Hirschi and J.G. Weis. Measuring delinquency. Beverley Hills enz., Sage, 1981. 248 blz.

Kalton, G. and H. Schuman. The effects of the questions on survey responses; a review. Journal of the royal statistical society, 145e jrg., part 1, 1982, blz. 42-73.

Leuw, E. De behandeling van verkrachtingszaken voor de rechtbank. tijdschrift voor criminologie, 27e jrg., nr. 4, 1985, blz. 129-151.

Ploeg, H.M. van der. E.T. van Buuren, M. Wostmann e.a.. Psychologisch onderzoek naar (het ontbreken van) de hulpvraag van slachtoffers van geweld. Lisse, Swets & Zeitlinger B.V., 1985.

Ruback, R...B., M.S. Greenberg and D.R. Westcott.
Social influence and crime-victim decision making.
Journal of social issues, 40e jrg., nr. 1, 1984, blz.
51-76.

Schneider, A.L. Methodological problems in victim
surveys and their implications for research in
victimology. Journal of criminal law and
criminology, 72e jrg., nr. 2, zomer 1981, blz.
818-838.

Shotland, L.R. and L. Goodstein. Just because she
doesn't want to doesn't mean it's rape; an
experimentally based causal model of the perception
of rape in a dating situation. Social psychology
quarterly, 46e jrg., nr. 3, 1983, blz. 220-232.

Sparks, R.F. Crime and victims in London. In: Sample
Surveys of the victims of crime. Ed. by W.G. Skogan.
Cambridge (MASS.), Ballinger Publishing company,
1976.

Sparks, R.F. Surveys of victimization, an optimistic
assessment. In: Crime and justice; an annual review
of research; Vol. 3, ed. by M. Tonry and N. Morris.
London enz., University of Chicago press, 1981.

Vorrink, L. De beeldvorming ten aanzien van seksueel
geweld. Tijdschrift voor criminologie, 24e jrg., nr.
5-6, 1982, blz. 294-300.

Vorrink, L. Een griezel in de bosjes; beeldvorming rond
verkrachting. Intermediair, 18e jrg., nr. 46, 19
november 1982, blz. 25-29.

BIJLAGE 1.1

Het onderscheid tussen handtastelijkheden binnen en -buiten in deel 3

In deel 1 zijn er twee vragen gesteld naar het meemaken van handtastelijkheden: ten eerste handtastelijkheden binnen (in uw eigen of een ander huis, in een café of bar of ergens anders in een besloten ruimte), ten tweede naar handtastelijkheden buitenshuis (op straat, in een park of ergens anders buiten).

De vraag die wij nu willen onderzoeken is of respondenten die handtastelijkheden binnen meemaakten in deel 3, andere feiten hebben vermeld dan degenen die handtastelijkheden buiten meemaakten.

Hiervoor selecteerden we de respondenten die uitsluitend ofwel handtastelijkheden binnen, ofwel handtastelijkheden buiten hebben opgegeven. Bovendien mocht de geselecteerde groep in deel 3 slechts een type handtastelijkheden hebben vermeld.

4,2% (n=103) van het aantal respondenten heeft op de ooit-vragen uitsluitend handtastelijkheden binnen opgegeven, en 4,8% (n=119) heeft alleen handtastelijkheden buiten vermeld.

We zullen nu de antwoorden bekijken die deze groep in deel 3 heeft gegeven. Allereerst zijn er een aantal respondenten die in deel 3 niets hebben vermeld: 30,6% van de handtastelijkheden binnen-groep geeft in deel 3 niets op en 35,4% van de handtastelijkheden buiten-groep heeft eveneens niets opgegeven.

Dit lijkt al te wijzen op de mogelijkheid dat de 5 categorieën die onder het begrip handtastelijkheden vallen, niet alles bevatten wat in deel 1 door de respondenten als handtastelijkheden is opgevat. De hierboven genoemde percentages geven aan dat dit eventuele gebrek in ieder geval voor beide soorten groepen geldt.

Tabel 1.1 Handtastelijkheden binnen vs. handtastelijkheden buiten en de antwoorden in deel 3 (ooit) (%)*

	hinderlijk volgen	betasten	gemeenschap	totale groep
binnen	(5) 31	59	(3) 30	46,4
buiten	(11) 69	41	(7) 70	53,6
n	16	61	10	222

geen antwoord op combinaties n=135

* de absolute waarden worden er tussen haakjes bijgezet als het om zeer lage randtotalen gaat.

We zien in tabel 1.1 dat betasten in deel 1 even vaak vermeld is (in vergelijking met het totaal) bij handtastelijkheden binnen als bij -buiten. Gemeenschap en hinderlijk volgen zijn echter vaker onder handtastelijkheden buiten opgegeven. Ontkleeden kwam alleen in combinatie met andere feiten voor en wordt daarom niet in de tabel opgenomen. De gegevens voor 1983 laten hetzelfde beeld zien voorzover de aantallen toelaten conclusies te trekken: nl. in beide gevallen heeft eenderde van hen die in deel 1 handtastelijkheden opgaven hebben in deel 3 niets gemeld (33,3% van de 27, voor handtastelijkheden binnen, en 33,3% van de 18, voor handtastelijkheden buiten).

Betasten wordt even vaak vermeld onder handtastelijkheden binnen (10 van de 18) als handtastelijkheden buiten (8 van de 18).

We kunnen -met enige voorzichtigheid, gezien de kleine aantallen- besluiten dat hinderlijk volgen en gemeenschap vaker zijn vermeld onder handtastelijkheden buiten. Betasten is even vaak onder handtastelijkheden binnen als -buiten opgegeven. Een niet onaanzienlijk deel van de respondenten (ongeveer eenderde) kon zich blijkbaar niet vinden in de antwoordmogelijkheden van deel 3 en gaf niets op, maar dit geldt in gelijke mate voor handtastelijkheden binnen en -buiten. Enige voorzichtigheid blijft geboden, gezien de soms kleine aantallen. We zullen in het vervolg geen onderscheid meer maken tussen deze beide categorieën omdat we voornamelijk geïnteresseerd zijn in het begrip handtastelijkheden op zichzelf.

BIJLAGE 1.2

Het begrip handtastelijkheden in deel 1 en de antwoorden in deel 3

Een mogelijkheid om beter te begrijpen wat respondenten waarschijnlijk bedoelden toen ze handtastelijkheden opgaven is de volgende: we selecteren de respondenten uit deel 1 die handtastelijkheden opgaven en we kijken in deel 3 wat ze als meest ingrijpende feit hebben vermeld (in de inleiding hebben we deze rangorde van feiten uiteengezet).

Tabel 1.2 Meest ingrijpende feit uit deel 3 van de respondenten die in deel 1 handtastelijkheden hebben vermeld; ooit en 1983 (%)

	ooit	1983
antwoorden in deel 3:		
geen	24,5	29,4
gemeenschap	26,0	9,8
ontkleden	3,7	2,0
betasten	39,6	53,0
hinderlijk volgen	6,2	5,8
andere sexuele dingen	-	-
	n=273	n=51

In tabel 4 wordt het overzicht gegeven van de respondenten die het slachtoffer van handtastelijkheden werden (volgens deel 1) ooit (n=273) en in 1983 (n=51). Als we deze gegevens beschouwen vallen de volgende zaken op:

- Ongeveer eenkwart van de respondenten (ooit: 24,5%; 1983: 29,4%) heeft in deel 3 niets opgegeven. Deze

-
- groep heeft blijkbaar bij handtastelijkheden niet een van de vijf feiten uit deel 3 in gedachten gehad.
- De grootste groep respondenten die in deel 1 handtastelijkheden had opgegeven heeft in deel 3 'betasten' vermeld (ooit: 39,6%; 1983: 53,0%). Dit zijn (in de ooit-groep) 108 respondenten waarvan 70 uitsluitend betasten meemaakten en 36 betasten in combinatie met hinderlijk volgen ondervonden.
  - Na betasten wordt gedwongen gemeenschap het vaakst vermeld (ooit: 26,0%; 1983: 9,8%). Hinderlijk volgen en gedwongen ontkleding komen niet zo erg veel voor. Andere seksuele dingen worden alleen in combinatie met andere feiten genoemd.

Resumarend kunnen we stellen dat respondenten die in deel 1 handtastelijkheden opgeven meestal betasten en eventueel gemeenschap hebben vermeld. Hinderlijk volgen en ontkleden worden veel minder genoemd. Ongeveer 1/4 van de respondenten echter heeft niets in deel 3 vermeld wat wij als handtastelijkheden hebben gekenmerkt.

tabel 1.3.a: Slachtofferschap van handtastelijkheden en leeftijd, opleiding en urbanisatiegraad, volgens deel 1 en 3.

Model	Ratio X ²	df	p=
1. (LOU) (D1 0) (D1 L) (D1 U)	5,86	4	.21
2. (LOU) (D1 0) (D1 L)	14,43	5	.01
3. (LOU) (D1 L) (D1 U)	14,59	5	.012
4. (LOU) (01 0) (D1 U)	52,23	5	.001
5. (LOU) (D3 0) (D3 L) (D3 U)	1,19	4	.88
6. (LOU) (D3 0) (D3 L)	22,40	5	.00
7. (LOU) (D3 L) (D3 U)	33,13	5	.00
8. (LOU) (D3 0) (D3 U)	38,66	5	.00

Afkortingen

D1: slachtofferschap van handtastelijkheden volgens deel 1 (1= nee, 2= ja)

D3: slachtofferschap van handtastelijkheden volgens deel 3 (1= nee, 2= ja)

L = leeftijd (1= t/m 29 jaar, 2= 30 jaar en ouder)

U = urbanisatiegraad (1= A1 t/m C4 gemeenten, 2= C5 gemeenten)

0 = opleiding

1= laag, namelijk:

1e niveau: gewoon lager onderwijs, buitengewoon lager onderwijs;

2e niveau (1e trap): voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (t/m leerjaar 3), hoger algemeen voortgezet onderwijs (t/m leerjaar 3) middelbaar algemeen voortgezet onderwijs, lager beroepsonderwijs, voortgezet buitengewoon onderwijs.

2= hoog, namelijk:

2e niveau (2e trap): voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (leerjaar 4 en hoger), hoger algemeen voortgezet onderwijs (leerjaar 4 en hoger), middelbaar beroepsonderwijs.

3e niveau: hoger beroepsonderwijs, wetenschappelijk onderwijs.

Zijn de bijdragen van de relaties van de socio-demografische variabelen met slachtofferschap significant? In tabel 1.3b wordt dit berekend.

Tabel 1.3b: Test van de bijdrage van de socio-demografische variabelen met slachtofferschap

Term die getoetst wordt	Betrokken modellen	X ² verschil	d.f. verschil	p<
(D1 O)	(3) - (1)	8,73	1	.003
(D1 L)	(4) - (1)	46,37	1	.0001
(D1 U)	(2) - (1)	8,57	1	.003
(D3 O)	(7) - (5)	31,91	1	.0001
(D3 L)	(8) - (5)	37,47	1	.0001
(D3 U)	(6) - (5)	21,21	1	.0001

Op basis van deze gegevens besluiten we dat alle socio-demografische variabelen een significante relatie hebben met handtastelijkheden, zowel gemeten volgens deel 1 als volgens deel 3.

Tabel 1.4a: Slachtofferschap van exhibitionisme en leeftijd, opleiding en urbanisatiegraad, volgens deel 1 en 3.

Model	X ²	df	p=
1. (LOU) (D1 D) (D1 L) (D1 U)	0,89	4	.93
2. (LDU) (D1 D) (D1 L)	11,32	5	.04
3. (LDU) (D1 L) (D1 U)	6,52	5	.26
4. (LOU) (D1 O) (D1 U)	7,86	5	.16
5. (LOU) (D3 O) (D3 L) (D1 U)	0,41	4	.98
6. (LDU) (D3 D) (D3 L)	6,15	5	.29
7. (LDU) (D3 L) (D3 U)	11,29	5	.05
8. (LDU) (D3 O) (D3 U)	21,37	5	.001

Afkortingen: D1: slachtofferschap van exhibitionisme volgens deel 1 (1= nee, 2= ja)
 D3: slachtofferschap van exhibitionisme volgens deel 3 (1= nee, 2= ja)
 Andere afkortingen: zie tabel 1.3a.

Zijn de bijdragen van de relaties van de socio-demografische variabelen met slachtofferschap significant? In tabel 1.4b wordt een overzicht gegeven.

Tabel 1.4b: Test van de bijdrage van de relaties van de socio-demografische variabelen met slachtofferschap

term die getoetst wordt	betrokken modellen	X ² verschil	df verschil	p<
(D1 O)	(3) - (1)	5,63	1	.02
(D1 L)	(4) - (1)	6,97	1	.01
(D1 U)	(2) - (1)	10,43	1	.001
(D3 O)	(7) - (5)	10,88	1	.0001
(D3 L)	(8) - (5)	20,96	1	.0001
(D3 U)	(6) - (5)	5,74	1	.0001

Op basis van deze gegevens besluiten we dat alle socio-demografische variabelen een significante relatie hebben met exhibitionisme, zowel gemeten volgens deel 1 als volgens deel 3

De loglineaire modellen van slachtofferschap volgens deel 1, deel 3 en de socio-demografische variabelen

Afkortingen: S: geslacht
 L: leeftijd
 U: urbanisatiegraad
 O: opleidingsniveau
 D1: slachtofferschap volgens deel 1
 D3: slachtofferschap volgens deel 3

Wat betreft de categorieën van de variabelen: slachtofferschap (volgens deel 1 en deel 3) is een dichotome variabele: 1= wel slachtofferschap, 2= geen slachtofferschap. Alle socio-demografische variabelen hebben ook twee categorieën. Voor de beschrijving van de categorieën verwijzen we naar tabel 1.3.

tabel 1.5a: Slachtofferschap van hand-
tastelijkheden

Model	Ratio χ^2	df	p
(S D1) (S D3) (D1 D3)	0,40	1	.53
(L D1) (U D3) (D1 D3)	0,29	1	.59
(U D1) (O D3) (D1 D3)	0,61	1	.43
(O D1) (D D3) (D1 D3)	0,46	1	.50
(D1 S) (D1 D3)	67,04	2	.0001
(D1 L) (D1 D3)	15,2	2	.0001
(D1 U) (D1 D3)	16,4	2	.0001
(D1 O) (D1 D3)	32,7	2	.0001
(D3 S) (D1 D3)	30,70	2	.0001
(D3 L) (D1 D3)	18,10	2	.0001
(D3 U) (D1 D3)	0,72	2	.70
(D3 O) (D1 D3)	0,90	2	.64

Op basis van deze gegevens besluiten we dat:

- nergens een 2e orde interactie noodzakelijk is voor het beschrijven van de gegevens;
- geslacht en leeftijd zowel in deel 1 als deel 3 gerelateerd zijn aan slachtofferschap.

Tabel 1.5b: Slachtofferschap van exhibitionisme

Model	ratio x ²	df	p=<
(S D1) (S D3) (D1 D3)	1,4	1	.23
(L D1) (L D3) (D1 D3)	0,12	1	.72
(U D1) (U D3) (D1 D3)	0,68	1	.41
(O D1) (O D3) (D1 D3)	0,002	1	.96
(D1 S) (D1 D3)	29,8	2	.001
(D1 L) (D1 D3)	22,6	2	.001
(D1 U) (D1 D3)	0,7	2	.68
(D1 O) (D1 D3)	10,9	2	.004
(D3 S) (D1 D3)	41,9	2	.001
(D3 L) (D1 D3)	2,3	2	.32
(D3 U) (D1 D3)	6,7	2	.03
(D3 O) (D1 D3)	0,3	2	.86

De conclusies zijn van gelijke aard als hierboven:

- nergens is een 2e orde interactie noodzakelijk;
- de relatie van geslacht met slachtofferschap van exhibitionisme geldt voor zowel deel 1 als deel 3;

BIJLAGE 2.1

We willen hier enkele voorbeelden geven die in het Leidse onderzoek (Ensink en Albach, 1983) zijn gebruikt om duidelijk te maken aan de respondenten in wat voor feiten de onderzoekers geïnteresseerd waren.

We geven drie voorbeelden van feiten die door de respondenten als relatief weinig angstaanjagend en agressief werd gezien (in totaal zijn er 17 voorbeelden gegeven door de onderzoekers).

1. Voorbeelden van weinig agressieve en angstaanjagende feiten (volgens de respondenten)

Mevrouw Amstel vertelde dat zij meerdere malen op straat nageroepen werd door een groepje mannen, met opmerkingen als: "schat, wat zie je er lekker uit". Ze merkte dat, als ze strak voor zich uit bleef kijken, ze daarna de opmerking "wat kijk je chagrijnig" naar haar hoofd kreeg.

Mevrouw Faber, een alleenstaande vrouw, vertelde dat een buurman haar eens tijdens een ruzie de opmerking naar haar hoofd geslingerd had: "Trut, jij zou eens flink geneukt moeten worden, dan zou je wel anders piepen".

Mevrouw Imke vertelde dat haar arts haar altijd vroeg zich helemaal uit te kleden voor onderzoek, ook al kwam zij bij hem voor een verkoudheid.

2. Voorbeelden van agressieve en angstaanjagende feiten (volgens de respondenten)

Mevrouw Coemans vertelde dat zij een keer, toen ze de hond aan het uitlaten was, op een stille plek achtervolgd werd door een auto, die telkens stopte en haar dan weer voorbij reed. Op een gegeven moment stapte er een man uit die haar de weg vroeg en haar vastgreep. Ze verdedigde zich door met hem te vechten en op hem in te praten. Toen dat niet hielp, begon ze te gillen. Maar ook daar trok hij zich niets van aan.

Meisje Van Ham vertelde dat zij een feestje had gegeven ter gelegenheid van het betrekken van haar nieuwe tweekamerappartement. Op dat feestje kwam ook een vroegere klasgenoot van haar. Toen het laat geworden was, vroeg die vriend of hij bij haar kon overnachten. (Hij woonde in een andere stad en was met de trein gekomen.) Het meisje zei dat hij wel op de sofa kon blijven slapen. Midden in de nacht kwam hij toch plotseling haar kamer binnen, overviel haar terwijl ze sliep en dwong haar met behulp van fysiek overwicht tot gemeenschap.

Mevrouw Ooms vertelde dat haar man altijd fikse ruzie maakte als hij vond dat zij iets niet goed deed in het huishouden, vaak sloeg hij haar dan. Om het weer goed te maken wilde hij dan met haar naar bed. als ze dit weigerde werd hij opnieuw kwaad en begon haar weer te slaan en dwong haar tot gemeenschap.

BIJLAGE 2.2

De variabelen uit het Leidse onderzoek die zijn gebruikt om de indexen samen te stellen die vergelijkbaar waren met de vragen van deel 3 van de ESM '84.

1. Sexuele opmerkingen en gebaren (deel 3 ESM)

Vragen uit het Leidse onderzoek (Ensink en Albach, 1983):

- 'Een man maakte obscene gebaren'
- 'Een man maakte sexuele opmerkingen'
- 'Hij maakte sexuele opmerkingen'
- 'Het maken van sexuele toespelingen'

2. Exhibitionisme

'Een man ontblootte zijn geslachtsdeel'
(exhibitionisme)

3. Hinderlijk volgen

'Ik werd door een man achtervolgd'

4. Gemeenschap

We hebben gemeenschap ruim opgevat, omdat ook in de ESM pogingen hiertoe ook werden meegeteld.

- 'Afgetrokken van bromfiets'
- 'Baas kleede zich uit'
- Dwingen tot sexuele handelingen'

5. Ontkleden

'Hij vroeg me me te ontbloten zonder duidelijke reden'

6. Betasten

Een man werd handtastelijk
Een bekende werd handtastelijk
Hij werd handtastelijk
Sexuele handtastelijkheden

7. Poseren voor de video

Haakt poseren

8. Gedwongen sex voor derde

Partnerruil

Vragen die niet konden worden ingedeeld kunnen worden beschreven als volgt (sommige vragen komen meerdere malen voor, bij verschillende typen daders):

1. Het accent van de vraag ligt op een methode:

- Een man gebruikte een soort truc (komt tweemaal voor);
- Een man probeerde me te overdonderen (komt driemaal voor);
- een bekende bood hulp aan, waarna hij iets verwachtte (komt eenmaal voor);
- een bekende oefende morele druk uit (komt tweemaal voor);
- Een bekende strooide lasterpraatjes rond (komt eenmaal voor).

2. Feiten die moeilijk in te delen zijn:

- Hij kleepte me uit met de ogen (komt tweemaal voor);
- Hij stond dichterbij dan nodig was (komt tweemaal voor);
- Ontvoeren (komt eenmaal voor).

3. Pogingen tot bepaalde feiten:

- Dreigen met geweld (komt driemaal voor);
- Gebruikte geweld (komt tweemaal voor).

4. De 'anders'-vragen:

6 vragen uit het Leidse onderzoek waren als 'anders' gecodeerd of als 'sexuele variaties'

We hebben op deze wijze een groot deel van de vragen niet gebruikt: slechts weinig vrouwen echter vermeldden een feit. Het totaal aantal slachtoffers is van 90% naar 83,3% gedaald, wat een verlies is van 6,7% terwijl we slechts 17 van de 44 vragen gebruikten (een verlies van 62%).